

green circle
zelený kruh
Asociace ekologických organizací

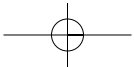
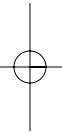
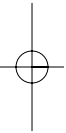
GARDE
Global Alliance for Responsibility, Democracy and Equity

**EKOLOGICKÝ
PRÁVNÍ SERVIS**

Společenská odpovědnost firem a ochrana životního prostředí

Jak hodnotit odpovědnost korporací ?

OBSAH

Úvod	2
Globalizace a role nadnárodních korporací	2
Společenská odpovědnost korporací	3
Jak hodnotit, zda korporace jednají odpovědně	4
1. Dodržování platných právních předpisů	6
2. Zdržení se jednání vedoucího ke korupci	9
Smluvní ujednání omezující státní suverenitu	9
Podplácení veřejných činitelů	10
Politika a střet zájmů	11
Ovlivňování veřejného mínění ve vztahu k veřejným otázkám	12
3. Povinnosti odpovědné korporace ve vztahu k životnímu prostředí a lidským právům	13
Povinnost zdržet se jakýchkoliv aktivit, které jsou v rozporu s principy trvalé udržitelnosti	
– princip předběžné opatrnosti	13
Princip minimalizace negativních dopadů svých činností	16
Posouzení vlivu činností na životní prostředí a na sociální oblast	16
Dialog se zainteresovanou veřejností	17
Aplikace nejlepších dostupných technologií a provozních postupů	19
Offshoring	19
Korporace by neměly být spoluúčastny na porušování lidských a environmentálních práv	20
Sféra vlivu korporace ve vztahu k porušování lidských práv ze strany států	20
Sféra vlivu korporace ve vztahu k porušování lidských práv ze strany jejich dceřinných společností, subdodavatelů, odběratelů a dalších obchodních partnerů	21
4. Kodexy chování, systémy vnitropodnikového řízení a verifikace	23
Kodexy chování	23
Systémy řízení	25
Zveřejňování informací	27
Greenwashing	29
Závěr	31

Úvod

Proč se nevládní organizace zabývají konceptem společenské odpovědnosti firem, který je založen na dobrovolné aktivitě podnikatelské sféry? Odpověď je prostá. Protože hranice mezi společenskou odpovědností, jako dobrovolnou aktivitou firem, která vede k minimalizaci negativních dopadů podnikání té či oné firmy na společnost a společenskou odpovědností jako nástrojem komunikace s veřejností (a možno i nástrojem pro vylepšování si pošramocenému obrazu v očích veřejnosti) je více než křehká. Společenská odpovědnost firem – koncept CSR – je nástrojem komunikace s veřejností, který by však neměl zastírat případné slabiny podnikání firem a pokoušet se manipulovat veřejným míněním (tzv. greenwashing). Další zajímavý vztah je mezi společenskou odpovědností a filantropií. Filantropii (dárčovství) můžeme chápat jako součást či projev společenské odpovědnosti firem (CSR) spočívá ve způsobu realizace hlavních aktivit korporace, nikoliv ve filantropii. Proto nelze tyto dva koncepty zaměňovat, což se v českých podmínkách občas děje.

Předložená publikace je prvním pokusem o definování základních kritérií, které by firmy měly splňovat v oblasti ochrany životního prostředí, pokud se označují za společensky odpovědné. Nejde o žádný diktát ze strany nevládních organizací, které se pokoušejí říkat firmám, co mají či nemají dobrovolně dělat. Jsme však přesvědčeni, že smysluplný koncept společenské odpovědnosti firem vzniká i v interakci s veřejností a nevládními organizacemi, které hájí ve společnosti veřejné zájmy a které mohou pomoci definovat obsah konceptu „Společenské odpovědnosti firem“ v různých oblastech. Nevládní organizace by se jako představitelé zainteresované veřejnosti měly také účastnit kontroly, zda

firmy své dobrovolné závazky dodržují. Zelený kruh sdružuje ekologické nevládní organizace, které hájí zájem ochrany životního prostředí, potažmo veřejného zdraví. Publikace vychází z dokumentu zpracovaného Filipem Gregorem z programu GARDE - Ekologického právního servisu, který byl připraven jako vstup pro debatu nevládních organizací a zástupců firem o společenské odpovědnosti na poli ochrany životního prostředí. Vychází z praxe nadnárodních společností a velkým nadnárodním společenstvem je také přednostně určen.

Publikace vzniká jako jeden z výstupů projektu podpořeného Transition Facility EU, který je zaměřen na podporu implementace Aarhuské úmluvy (o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v otázkách životního prostředí) v České republice. Zpřístupňování informací, komunikace a spolupráce mezi veřejnou správou a různými skupinami ve společnosti jsou základními principy, které Aarhuská úmluva prosazuje, a se záměrem zahájit diskusi a soustavnější komunikaci s firmami o konceptu společenské odpovědnosti jsme ji také připravovali. Více o Aarhuské úmluvě je k dispozici na webové stránce www.ucastverejnosti.cz.

Globalizace a role nadnárodních korporací

Současný vývoj světového společenství je nerozlučně spjat s procesem globalizace. Encyklopedie Wikipedia, která je sama o sobě produktem tohoto procesu, jej charakterizuje jako: „... zvyšování světové propojenosti, vzájemné integrace a závislosti v ekonomické, sociální, technologické, kulturní, politické a ekologické sféře“.¹⁾ V ekonomické rovině lze globalizaci demonstrovat na zvyšujícím se toku přímých zahraničních investic. V průběhu 90. let došlo v celosvětovém měřítku k jeho nárůstu z 228 miliard amerických dolarů ročně na 1,1 bilionu v roce 2000.²⁾ Příliv investic do České republiky se na tomto čísle podílel ročně v průměru 2,131 miliardami dolarů. V roce 2005 to již bylo

1) <http://en.wikipedia.org/wiki/Globalization>

2) Leighton, Michelle; Zarsky, Lyuba; Roht-Arriaza, Naomi: *Beyond Good Deeds, Case Studies and a New Policy Agenda for Corporate Accountability*, Natural Heritage Institute, The Nautilus Institute for Security and Sustainable Development, Human Rights Advocates, Červen 2002, str. 31

téměř 11 miliard, což představovalo 34% z tvorby českého hrubého fixního kapitálu.³⁾

Nositeli zahraničních investic jsou nadnárodní korporace (NNK), tedy soukromé podnikatelské subjekty. Mezinárodní charakter jejich aktivit a jejich vliv na národní hospodářství jsou faktory, se kterými tradiční právní systémy nepočítají.⁴⁾ Zatímco se systematicky ruší hranice mezi státy pro potřeby volného obchodu a pohybu kapitálu, nedochází k paralelnímu globálnímu sjednocování environmentálních a sociálních pravidel. V závěrečné studii California Global Accountability Project⁵⁾, který se zabýval výzkumem vzájemného vztahu korporací a lidských práv, se uvádí: „Jedním z faktorů, který brání zvyšování národních environmentálních, pracovních a lidsko-právních standardů, je soutěžení o investice NNK. Při absenci globálních standardů pro korporace vytváří soutěžení o investice NNK ve světovém hospodářství oblast bez tlaku, udržující národní standardy „uvízlé v bahně“⁶⁾ Soutěžení o investice negativně ovlivňuje i uplatnění již existujících zákonných standardů. Česká republika se do soutěže o zahraniční investice zapojila v roce 1998 na základě rozhodnutí vlády Miloše Zemana⁷⁾. Největšími úspěchy této politiky bylo získání velkých průmyslových investic na zelené louce – např. Nemark, LG Phillips, TPCA, Hyundai M. C. Tyto případy však dle nevládních organizací představují také příklady vážného porušování platných lidských a environmentálních práv v České republice.⁸⁾ Ilustrací reálného vztahu státu a korporací je vyjádření náměstka Moravskoslezského kraje Pavla Drobila, jedné z ústředních postav vyjednávání o investici společnosti Hyundai: „Od samého začátku rozhodovala Hyundai, rozdali karty, a proto jsme postupovali, jak jsme postupovali.“⁹⁾

Společenská odpovědnost korporací

Řada NNK na tuto situaci, v reakci na vzrůstající veřejnou kritiku, volající po zvýšení odpovědnosti za negativní dopady jejich činnosti, reagovala vytvořením vlastních konceptů tzv. společenské odpovědnosti korporací (CSR z anglického Corporate Social Responsibility) – tedy závazku řídit se ve své činnosti vysokými etickými standardy, bez ohledu na to, zda jsou zákony nebo praxí vyžadovány. Evropská komise definovala CSR mj. jako: „podniky dobrovolně přijatý způsob chování, který jde nad rámec zákonných požadavků, neboť jej podniky považují za svůj dlouhodobý zájem.“¹⁰⁾ Z této premisy však vyplývá i základní filozofické omezení dobrovolného přístupu NNK k odpovědnosti. Pokud je důvodem pro přijetí konceptu CSR NNK skutečnost, že je to pro ně výhodné, a contrario lze dovodit, že je zde velké riziko, že se NNK nebudou chovat odpovědně, pokud pro ně bude v dané situaci výhodnější se zachovat jinak. Praktické zkušenosti dokládají, že k těmto situacím dochází více jako často a nástroje CSR politiky v nich neslouží jako regulativ pro rozhodování NNK, ale jako prostředek komunikace s veřejností, který manipuluje s veřejným míněním, přístup přezdívaný jako greenwashing.¹¹⁾

Při absenci účinných právních nástrojů, kterými by se veřejně deklarovaná politika CSR dala vynutit, je hlavní motivací NNK k odpovědnému chování riziko spojené s negativní publicitou způsobenou veřejnou kritikou ze strany nevládních organizací a veřejnosti, která může poškodit dobré jméno firmy a mít negativní dopad na její obchodní výsledky. To platí zejména ve vztahu ke korporacím, jejichž přímými zákazníky jsou spotřebitelé. Dobro-

3) Zdroj: UNCTAD (Konference Spojených národů o obchodu a rozvoji) - www.unctad.org

4) Postavení korporací lze demonstrovat na skutečnosti, že již v roce 2000 v žebříčku 100 největších ekonomik světa bylo 49 států a 51 korporací. Zdroj: Anderson, Sarah; Cavanagh, John: Report on the Top 200 corporations, Institute for Policy Studies, Prosinec 2000

5) <http://www.nautilus.org/archives/cap/about.html>

6) viz 2: str. 17

7) Legislativním vyvrcholením nastolené politiky byl zákon č. 72/2000 Sb., o investičních pobídkách, a zřízení vládní agentury Czechinvest, jejímž úkolem je mj. získávání zahraničních investic z oblastí výroby, strategických služeb a technologických center. Za období 2000-2005 byly zahraničním investorům poskytnuty přímé pobídky v celkové výši 7,8 mld Kč. Zdroj: Kavka, Martin: Vyhodnocení systému investičních pobídek, Ministerstvo průmyslu a obchodu, 2006

8) Zdroj: program GARDE Ekologického právního servisu - <http://www.responsibility.cz/index.php?id=9>

9) Týdeník Respekt, 51/05, str. 7

10) Sdělení Evropské komise (COM(2002)347) k Zelené knize Evropské unie (COM(2001)366)

11) Ikonou greenwashingu se stala společnost Shell, která se rozhodla čelit obviněním z destrukce životního prostředí v deltě řeky Nigeru investicí do mediální kampaně zaměřené na propagaci své CSR politiky, aniž by omezila své environmentálně problematické aktivity. Zdroj: http://www.foe.co.uk/campaigns/corporates/case_studies/shell/index.html

volně přijaté závazky mohou také sloužit jako argument proti přijetí závazné regulace.¹²⁾

Jak hodnotit, zda korporace jednají odpovědně

Pokud spotřebitelé nebo investoři nejsou schopni odlišit společnosti, které se skutečně chovají odpovědně, od neodpovědných, koncept CSR v praxi selhává. K tomu, aby mohli toto odlišení učinit, však potřebují informace.

Kvalitní informování veřejnosti je samo o sobě jedním ze základních předpokladů odpovědného chování NNK, protože samy korporace jsou jediným zdrojem informací o vlastním konání. Hodnocení odpovědnosti korporace tak z valné části spočívá na hodnocení kvality a úplnosti poskytnutých informací a na ověřování jejich pravdivosti.

Neexistence závazných standardů odpovědného chování vytváří řadu nejasností, co je a co není možné považovat za odpovědné chování. Jako základní vodítko pro společenskou odpovědnost firem může sloužit komplexní soubor pravidel chování pro NNK, kterým je Směrnice OECD pro nadnárodní společnosti.¹³⁾

„Směrnice OECD pro nadnárodní společnosti (Směrnice) jsou doporučení vlád adresovaná nadnárodním společností. Obsa-

hují dobrovolné zásady a standardy odpovědného podnikatelského chování, které je slučitelné s platnými právními předpisy. Směrnice si kladou za cíl zajistit, aby operace těchto podniků byly v souladu se státní politikou, posílit základnu vzájemné důvěry mezi podniky a společenským prostředím, kde podnikají, pomáhat zlepšit klima pro zahraniční investice a zvýšit tak možnost nadnárodních společností přispět k udržitelnému rozvoji.“¹⁴⁾

Nerespektování Směrnic je nerespektováním doporučení států týkajících se odpovědného podnikání. Směrnice představují pouze obecný rámec, ve kterém by se měla odpovědná korporace pohybovat, avšak odkazují na konkrétní nástroje ochrany životního prostředí definované v Áhruské úmluvě¹⁵⁾ nebo v Deklaraci z Ria o životním prostředí a rozvoji.¹⁶⁾ Předpokládá se, že korporace přispějí k dodržování všech těchto nástrojů.¹⁷⁾ Při výkladu environmentálních ustanovení Směrnic by měly být zohledněny také standardy stanovené v Úmluvě OSN o přírodní rozmanitosti, v Cartagenském protokolu o biologické bezpečnosti, v Kjótském protokolu, ve Stockholmské úmluvě o persistentních organických znečišťujících látkách,¹⁸⁾ v Prohlášení o principech udržitelného lesního hospodaření¹⁹⁾ a v dalších mezinárodních úmluvách.²⁰⁾

Dalším mezinárodním souborem pravidel chování nadnárodních korporací je iniciativa OSN nazvaná Global Compact.²¹⁾ Nejedná

12) Evropská rada chemického průmyslu reagovala na oznámení návrhu na přijetí nařízení REACH prohlášením, že regulace chemického průmyslu není potřeba, protože chemický průmysl již má nastaven systém pro dobrovolné testování a posuzování rizik.

13) OECD je zkratka pro Organizaci pro ekonomickou spolupráci a rozvoj, která sdružuje 30 nejvyspělejších států světa. V těchto státech sídlí drtivá většina korporací. Aktuální znění Směrnic OECD pro nadnárodní společnosti lze nalézt - na internetových stránkách Ministerstva financí (v českém jazyce):

http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/hs.xsl/mez_ekon_organizace_12363.html

- na internetových stránkách OECD (anglicky a francouzsky):

http://www.oecd.org/document/28/0,2340,en_2649_34889_2397532_1_1_1_1,00.html

14) Článek 1 Směrnice OECD

15) více informací o Áhruské úmluvě lze najít na: <http://www.ucastverejnosti.cz>

16) text Deklarace z Ria lze najít na:

<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=78&ArticleID=1163>

17) bod 30 oficiálního komentáře ke Směrnicím OECD

18) Text úmluvy lze nalézt na: <http://www.pops.int/>

19) Text prohlášení lze nalézt na: <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-3annex3.htm>

20) Seznam a texty dalších mezinárodních úmluv týkajících se ochrany životního prostředí lze nalézt na internetových stránkách Agentury ochrany přírody a krajiny České republiky: <http://www.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=1664>

21) 10 principů Global Compact lze nalézt na internetových stránkách této iniciativy: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html>

se o jasně definovaná pravidla, nýbrž pouze o principy, které by měly společnosti, které se ke Global Compact dobrovolně přihlásí, dodržovat. Zcela nezávazný charakter mají tzv. Normy OSN o odpovědnosti nadnárodních korporací a jiných obchodních podniků s ohledem na lidská práva.²²⁾ Jejich obsah je podobný Směrnicím OECD, ale není zcela identický. I tyto normy by měla odpovědná korporace respektovat.

Konkrétnější pravidla odpovědného nebo udržitelného podnikání obsahují oborové kodexy chování, které vznikly na „multi-stakeholderové“ platformě, tzn. za účasti všech zainteresovaných subjektů, včetně nevládních organizací zabývajících se ochranou životního prostředí.

V následujících kapitolách diskutujeme jednotlivá kritéria, která by korporace měly splňovat, aby je bylo možné považovat za společensky odpovědné. Předložený rozbor je veden metodou tzv. negativního screeningu (posuzování společnosti proti sadě negativních nebo pozitivních kritérií – pokud není

splněno některé z nich, výsledné hodnocení je negativní).²³⁾ Soustředíme se na environmentální kritéria odpovědného jednání, ale nevyřazujeme ani kritéria „průřezového“ charakteru. Pohybujeme se na obecné rovině, proto je nutné při aplikaci závěrů přihlídnout také ke konkrétním okolnostem jednotlivých případů. Stavíme na předpokladu, že odpovědnost korporací není limitována hranicemi států, ani určitými činnostmi nebo jejich vykonavateli. Korporace jsou odpovědné za všechna jednání, která jsou v jejich moci.

21) Znění Norem OSN lze najít na této adrese:

<http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/64155e7e8141b38cc1256d63002c55e8?Opendocument>

22) Kutáček, Stanislav: *Hodnocení společenské odpovědnosti korporací*, Brno 2007, str. 5

I.

Dodržování platných právních předpisů

Nadnárodní korporace a jiné obchodní podniky mají vykonávat své aktivity v souladu s vnitrostátními právy, předpisy, správními postupy a zásadami, které se vztahují k zachování životního prostředí zemí, ve kterých operují. - čl. 14 Norem OSN o odpovědnosti nadnárodních korporací

Základním východiskem pro posouzení, zda se korporace chová odpovědně, je otázka, zda neporušuje právní předpisy státu, ve kterém operuje. Jakkoliv se povinnost dodržovat právní předpisy zdá být samozřejmou, není neobvyklým jevem, že korporace tuto povinnost nedodrží. V takovém případě korporace nemůže být za žádných okolností hodnocena jako odpovědná, a to z následujících důvodů:

- Povinnost respektovat právo nepředstavuje dobrovolný nadstandardní závazek korporace. Pokud se korporace svobodně rozhodují o tom, které zákony budou dodržovat, znamená to významné omezení státní suverenity a ohrožení demokratických principů;
- Hrozba demokratického deficitu je o to vážnější, že ekonomická síla a nadnárodní charakter korporací činí vůči nim vymahatelnost práva problematickou.
- Odpovědnost za porušení práva lze vyloučit pouze tehdy, když je tím odvrácena bezprostřední hrozba jiného zásahu do srovnatelných, právem chráněných zájmů.

Porušení právních předpisů není možné ospravedlnit realizací nadstandardních, společensky prospěšných aktivit – tzv. společenskou profilací korporace, což je poměrně účinný nástroj ovlivňování veřejného mínění. Podobně jako v případě prodeje odpustků katolickou církví ve středověku se jedná o směnu neporovnatelných věcí. Může se zdát, že významné porušení práva, je natolik evidentní prohřešek, že společenská profilace korporace nemůže před veřejností zakrýt problematičnost takového počínání. Ve skutečnosti však veřejnost porušování práva ze strany korporací často nereflexuje. Děje se tak z několika příčin:

- Podstata porušeného práva nebo způsob jeho porušení mohou být obtížně srozumitelné nebo působí marginálním dojmem.

Příklad 1: Závod korporace LG. Phillips na výrobu obrazovek v Hranicích na Moravě byl v rozporu s českými právními předpisy provozován od roku 2001 do roku 2004 bez schváleného programu prevence závažné havárie, ačkoliv se v něm nakládalo s nebezpečnými chemickými látkami (toluen, aceton, isopropanol, kyselina fluorovodíková a dusičná). Následně si společnost LG. Phillips zažádala o vydání tzv. integrovaného povolení (IPPC), které jí bylo vydáno, ale následně zase soudně zrušeno, protože LG. Phillips si nechala posoudit pouze malou část svého provozu.²⁴⁾

I když porušené zákony patří mezi nejdůležitější environmentální předpisy, bez podrobných znalostí o tom, jak je strukturován systém práva životního prostředí, není možné posoudit, zda porušení uvedených právních povinností bylo důležité, nebo se jednalo pouze o nesplněnou formalitu.

- K porušování práva dochází v zahraničí. Skutečnost, že se problematické počínání korporace nedotýká přímo území, na kterém žije vymezená veřejnost, významně

24) Zdroj: program GARDE Ekologického právního servisu - <http://www.responsibility.cz/index.php?id=83>

snižuje problematičnost v jejich očích. Faktem je, že k nejdrastičtějším zásahům do životního prostředí a porušování environmentální legislativy dochází v zemích třetího světa. Často se přitom jedná o zásahy do životního prostředí, které mají globální dopad.

Příklad 2: Mezi kritizované aktivity společnosti Shell v deltě řeky Nigeru patří mj. pálení zemního plynu, který se dostává na zemský povrch při těžbě ropy. Kromě přímých negativních zdravotních dopadů na lokální životní prostředí a zdraví místních obyvatel, přispělo dle Strategického plánu Nigerijské vlády pálení zemního plynu v Nigerské deltě v roce 1994 zhruba 70 miliony tun CO₂ ke zvyšování emisí skleníkových plynů v atmosféře.²⁵⁾ Pálení zemního plynu z ropných vrtů je přitom v Nigérii zakázáno zákonem již od roku 1984.

- Porušování práva se nedopouští korporace, ale v její prospěch tak činí stát, příp. samosprávné územní jednotky. Typickými případy bývá, že korporace zažádá stát o vydání environmentálního povolení a stát tuto žádost kladně – a v rozporu se svými zákony – vyřídí. V takových případech je možné přičíst odpovědnost za porušení práva korporaci pouze tehdy, když byla namítaná protiprávnost od počátku evidentní, nebo tehdy, když korporace nepodnikne kroky k nápravě poté, co se o protiprávnosti dozví. Variantou k tomuto scénáři je, že se protiprávního jednání dopouští subdodavatel korporace, která sice z něho profituje, ale z právního hlediska za ně není odpovědná. Problematické odpovědnosti korporace za porušování zákonů, kterých se dopouští její subdodavatelé nebo k jejímu prospěchu stát, se věnujeme v samostatné kapitole.

Příklad 3: Pro umístění výrobního závodu společnosti Hyundai vytipovala agentura CzechInvest tři možné lokality na zelené louce – v Holešově, Mošnově a Nošovicích. Následně Zlínský kraj, Moravskoslezský kraj a město Ostrava podaly žádost o zahájení procesu EIA (posouzení dopadu na životní prostředí) pro plánovaný závod pro jednotlivé lokality. Ačkoliv to zákon a příslušná Evropská směrnice vyžaduje, neobsahovala dokumentace v jednotlivých řízeních nástin alternativních variant umístění závodu. Proběhly tak úspěšně tři schvalovací procesy se závěrem, že vždy daná lokalita je z hlediska dopadu na životní prostředí ta nejvhodnější. Společnost Hyundai stála úplně mimo tento proces.²⁶⁾

Do rámce povinnosti odpovědné společnosti dodržovat platné právní předpisy patří i zásada neusilovat o získání nebo přijímání výjimek, které nejsou součástí právního nebo regulačního rámce a které se týkají životního prostředí, zdraví, bezpečnosti práce, pracovních sil, zdanění, finančních pobídek nebo dalších otázek. Tato zásada je přímo vyjádřena v čl. II.5 Směrnic OECD. Lze ji dovodit i z logiky věci – v případě porušení práva nebo získání nestandardní výjimky z práva se podstata jednání nemění a zůstává obecně protiprávní. Získání výjimky pro protiprávní jednání je zřejmě ještě nebezpečnější, protože se tím korporace zbavuje právní odpovědnosti.

Složitější k posouzení je situace, kdy korporace usiluje o výjimku, která je právním rámcem předpokládána. Zde záleží především na právním posouzení charakteru výjimky – pro jaké účely byla konstruována a zda je korporace oprávněna o výjimku požádat. Pokud žádost o výjimku projde tímto testem, je nutné posoudit, o jak významný faktický zásah do životního prostředí se jedná

25) Zdroj: *Gas Flaring In Nigeria: A Human Rights, Environmental And Economic Monstrosity - A report by the Climate Justice Programme and Environmental Rights Action/Friends of the Earth Nigeria, June 2005, sekce 6* (<http://www.climatelaw.org/gas.flaring/report/report/section6>)

26) Zdroj: program GARDE Ekologického právního servisu - <http://www.eps.cz/php/index.php?cat=prp&art=hyundai-no-sovice>

ve vztahu k nezbytnosti takového zásahu pro operace korporace. Třetí veličinou vstupující do tohoto soudu je otázka, jak se korporace vzhledem k dané otázce společensky profilovala.

Příklad 4: Společnost Toyota Peugeot Citroën Automobiles (TPCA), která vystavěla u Kolína svůj výrobní závod, požádala stát o povolení výjimky z omezení jízdy nákladních automobilů v neděli a ostatních dnech pracovního klidu ve smyslu tehdy platného zákona o provozu na pozemních komunikacích. Příslušné ustanovení však povolení časově omezovalo a nešlo jej vydat na déle než jeden rok. Prováděcí právní předpis dále stanovoval povinnost uvést státní poznávací značku, druh, tovární značku a typ vozidla, pro které byla požadována výjimka. Z uvedeného vyplývá, že systém pro udělení výjimky byl koncipován pouze pro zvláštní ojedinělé případy. Provoz závodu TPCA nebyl plánován pouze na jeden kalendářní rok, ani se nedá předpokládat, že by jeho zásobování mělo zajišťovat pouze několik málo nákladních automobilů. Skutečná délka výjimky (formálně ji samozřejmě šlo každoročně prodlužovat) a množství nákladních automobilů, které měly výjimku obdržet, šly proti smyslu omezení jízdy nákladních automobilů ve dnech pracovního klidu, jednoho z principů tehdy platného zákona. Společnost TPCA nakonec po intervenci nevládních organizací vedených programech GARDE Ekologického servisu, svou žádost stáhla.²⁷⁾

27) Zdroj: program GARDE Ekologického právního servisu
- <http://www.sedlakjan.cz/index-sedlak.php?cat=03.dalsi&art=03.03#N>

II.

Zdržení se jednání vedoucího ke korupci

Nadnárodní korporace a jiné podniky mají uznávat a respektovat panství práva, veřejný zájem, sociální, ekonomické a kulturní politiky včetně transparentnosti, odpovědnosti a zákazu korupce a suverenity států, ve kterých operují. - čl. 10 Norem OSN o odpovědnosti nadnárodních korporací.

Korupce bývá často veřejností nahlížena z perspektivy peněžních nebo jiných úplatků. To však představuje pouze jeden z nástrojů korupce. Podstata a nebezpečnost korupce netkví v nástrojích, kterými je dosahována, ale v účinku na fungování systému, který se snaží ovlivnit. Encyklopedie Wikipedia definuje korupci takto: „Korupce je obecný koncept popisující jakýkoliv organizovaný, vzájemně závislý systém, ve kterém část systému nevykonává úkoly, ke kterým byla určena, nebo je vykonává nesprávným způsobem ke škodě původního účelu systému.“²⁸⁾ O korupci v širším slova smyslu se hovoří také v 10. principu iniciativy OSN Global Compact: „Podniky by měly vyvíjet úsilí proti všem formám korupce, včetně vydírání a úplatkářství.“

Důležitost korporací v mezinárodním ekonomickém systému i jejich prostá ekonomická síla poskytují pro korupci státní moci velký prostor. Zároveň je korupce mnohdy obtížně dokazatelná. Obecně platí, že čím vyspělejšího státu se týká, tím nabírá skrytějších podob. Naopak v zemích třetího světa se

mnohé korporace podílejí na korupci státní moci zcela bez okolků. V Barmě kupříkladu společnost Total spolupracuje s vojenským režimem, který převzal moc od demokraticky zvolené vlády, na výstavbě ropovodu, při níž dochází k závažnému porušování lidských práv místních obyvatel včetně jejich vystěhování, nucených prací a poprav těch, kteří neuposlechnou.²⁹⁾ V České republice se setkáváme s jemnějšími podobami korupce, jejichž popis následuje.

Smluvní ujednání omezující státní suverenitu

Nejpatrnější demonstrací moci korporací jsou smlouvy se státy, ve kterých je zavazují, jakým způsobem mají vykonávat a vykládat vlastní legislativu či mezinárodní smlouvy, případně je nevykonávat, jaké zákony musí nebo naopak nesmí přijmout a případně vylučující soudní kontrolu. Ve střední Evropě se takovéto doložky objevují v tzv. investičních smlouvách, které upravují vztah státu a velkého investora. Následující citace pocházejí ze smlouvy mezi společností KIA (sesterskou společností Hyundai) a Slovenskou republikou. Při realizaci závodu KIA nebylo namítáno výrazné porušení environmentálního práva, nicméně investiční smlouva pro tuto eventuální připravila formální rámec.

Příklad 5: „Slovensko vyhlasuje a zaručuje, ... že žiadna časť štátnej pomoci alebo podpory, ktorá má byť poskytnutá podľa tejto Zmluvy nebude nikdy považovaná alebo pokladaná za protiprávnu, neprípustnú, ani sa nebude vyžadovať jej spätná úhrada, či jej obmedzenie alebo zrušenie podľa zákonov Slovenska alebo EÚ.“³⁰⁾

„Slovensko a Žilina [vynaloží] maximálne úsilie na zabezpečenie, že vo

28) <http://en.wikipedia.org/wiki/Corruption>

29) Zdroj: http://www.burmacampaign.org.uk/total_briefing.html

30) Investičná Zmluva týkajúca sa navrhovanej výstavby závodu na montáž automobilov v Žiline, Slovenská republika, Bod 5.13.1

vzdialenosti jednota (100) kilometrov od Lokality nebude zriadená žiadna továreň alebo výrobný závod na výrobu automobilov. Táto povinnosť sa týka rozširovania zariadení existujúcich ku dňu tejto Zmluvy.“³¹⁾

„Pokiaľ sa na realizáciu tejto Zmluvy, Realizačných zmlúv alebo Projektu v súlade so zásadami a podmienkami stanovenými v tejto Zmluve budú vyžadovať zmeny platnej slovenskej legislatívy alebo nariadení alebo obecných nariadení a predpisov mesta Žilina, vynaloží Slovensko a Žilina maximálne úsilie na zabezpečenie takých zmien, ktoré umožnia realizáciu Projektu tak, ako je uvažovaný v tejto Zmluve.“³²⁾

„Slovensko vynaloží všetko úsilie na predídenie takým zmenám v legislatíve, ktorých dôsledkom by bola strata alebo zrušenie ekonomických prínosov pre spoločnosti KIA a KIA Motors Slovensko v súvislosti s akoukoľvek štátnou pomocou alebo podporou uvedenou v tejto Zmluve.“³³⁾

Problematické pasáže obsahujú i Smlouvy České republiky se společnostmi Hyundai a TPCA. Ujednání o porozumění mezi Toyotou a PSA (jejichž společným podnikem TPCA je) a českými ministerstvy obsahuje např. závazek realizovat na náklady ČR v určitých termínech výstavbu přivaděčů k dálnici D 11, aniž by byly známy vlivy plánovaných komunikací na životní prostředí obyvatel dotčených obcí a Národní přírodní rezervaci Libický luh.³⁴⁾

Podplácení veřejných činitelů (Úplatkářství)

Úplatkářství definuje čl. VI Směrnic OECD: „Podniky by neměly přímo nebo ne-

přímo nabízet, slibovat, dávat nebo požadovat úplatek nebo jinou nedovolenou výhodu, aby dostaly nebo si udržely zakázky nebo jiné nedovolené výhody.“ Úplatek nemusí nabývat peněžní formy ani nemusí být poskytnut způsobem něco za něco. Korporace často vstupují do přímých vztahů s veřejnými činiteli – ať již v rámci jednání o investičních smlouvách, ucházením se o státní zakázky nebo jinými způsoby. V takovýchto případech je obtížné odlišit věcná jednání a informační schůzky od pozorností, kterými mohou být veřejní činitelé zavázáni.

Příklad 6: V říjnu 2005 generální ředitel korporace Hyundai M. C. Čong Mong-ku pozval hejtmána Moravskoslezského kraje Evžena Tošenovského a primátora města Ostrava Aleše Zedníka na návštěvu Jižní Koreje. Veškeré náklady cesty a pobytu hradila Hyundai. Cesty se kromě těchto dvou veřejných činitelů účastnily pouze jejich manželky a Petr Vaněk, vedoucí kanceláře hejtmána. Ze 4 dnů pobytu 2 dny byly naplněny poznávacími výlety, zbylé 2 dny byly naplněny recepcí u generálního ředitele Hyundai, jednáním o podmínkách umístění závodů v Moravskoslezském kraji a prohlídkami dvou výrobních závodů a výzkumného střediska Hyundai. Moravskoslezský kraj v odpovědi na žádost o informace podané programem GARDE Ekologického právního servisu uvedl: „Veškeré náklady (letenky, hotely, stravu) hradila HMC, a to způsobem, který nepřipouštěl jakoukoliv participaci z české strany (bez rizika hluboké urážky předsedy HMC, který pozvání formuloval jako osobní projev vstřícnosti a partnerství). Pro informaci dodávám, že nikdo z členů delegace nečerpal žádné stravné (tj. "diety"), pouze tzv. kapesné ve výši 40% denní výše stravného.“ Po návratu se hejtmán Tošenovský

31) Ibid Bod 5.12

32) Ibid Bod 5.13.5

33) Ibid. Bod 5.13.6

34) 19

silně angažoval ve prospěch investice Hyundai za využití eticky velmi problematických prostředků.³⁵⁾ Generální ředitel Hyundai Čong Mong-ku byl v únoru 2007 odsouzen korejským soudem ke třem letům vězení za vytváření tajných fondů určených k podplácení veřejných činitelů.³⁶⁾

V praxi je velice obtížné určit, do jaké míry mohou obdobné aktivity ovlivnit rozhodování veřejných činitelů. Korporace by se proto od nich měly distancovat a zásadně neposkytovat veřejným činitelům žádné „pozornosti“, ať již v jakémkoliv podobě. Tomuto požadavku odpovídá i znění čl. VI.2 Směrnic OECD, které uvádí: „[Podniky by měly] Zajistit, aby odměny zástupcům odpovídaly jen jejich legitimním službám. Tam, kde je to relevantní, měly by být vedeny a kompetentním orgánům dány k dispozici seznamy zástupců zaměstnáváných v souvislosti s transakcemi s veřejnými orgány a státem vlastněnými podniky.“

Politika a střet zájmů

Čl. VI.6 Směrnic OECD uvádí, že: „[Podniky by měly] Neposkytovat nelegální příspěvky kandidátům na veřejné funkce nebo politickým stranám nebo jiným politickým organizacím. Příspěvky by měly být plně v souladu s existujícími požadavky na zveřejňování informací a měly by být hlášeny vedení firmy.“ Směrnice OECD ponechávají posouzení přípustnosti a vhodnosti finanční podpory politických sil ze strany korporací na veřejnosti. Minimálním požadavkem odpovědného chování korporací je zveřejnění všech takových příspěvků. Je ovšem diskutabilní, zda zveřejnění finanční podpory politických sil je dostatečnou prevencí korupce. To platí obzvláště pro země s nižší politickou kulturou a s totalitární minulostí.

Obdobně problematickou skutečností je otázka střetu zájmu v podobě osobní provázanosti veřejných a korporátních funkcí. V rozporu s požadavkem na odpovědné jednání ze strany korporace bude, pokud její představitel současně vykonává veřejnou funkci, ve které může ovlivnit výkon veřejné moci ve vztahu ke korporaci. Je otázkou, zda je možné požadovat po korporaci, aby vyloučila, aby se její představitelé v takových funkcích nevyskytovali i v určité době po opuštění funkce v korporaci. V každém případě, pokud k tomu dojde, existuje zde zvýšené riziko korupce.

Příklad 7: Sam Bodman, generální ředitel společnosti Cabot v letech 1991-2000, největšího světového výrobce sazí, operujícího i v České republice ve Valašském Meziříčí, se v roce 2000 stal ministrem energetiky v administrativě (vládě) amerického prezidenta G. W. Bushe. Bodman údajně stál v pozadí texaského zákona vydaného za Bushového guvernátorství, který zrušil časové omezení platnosti výjimky emisních limitů pro závody postavené před rokem 1971.³⁷⁾ V říjnu 2002 se bývalá Bodmanova společnost Cabot objevila ve zprávě Panelu expertů OSN, která popisovala podíl několika korporací na válce v Demokratické republice Kongo účastí na obchodu s jeho nerozstnými surovinami.³⁸⁾ Nevládní organizace Friends of the Earth US podala v reakci na tuto zprávu stížnost na společnost Cabot k americké vládě, resp. k jí provozovanému Národnímu kontaktnímu místu, které má dle Směrnic OECD, řešit stížnosti na jejich porušení. Národní kontaktní místo se stížností nezabývalo, i když ji formálně neodmítlo.³⁹⁾

37) Zdroj: http://www.earthisland.org/eijournal/new_articles.cfm?articleID=959&journalID=83

38) Zprávu Panelu expertů je možné získat z této adresy: <http://www.foe.org/ocedguidelines/UnansweredQuestions.pdf>

39) OECDWATCH: FIVE YEARS ON - A Review of the OECD Guidelines and National Contact Points, SOMO - Center for Research on Multinational Corporations, 2005, str. 58-59. Tato studie je k dispozici na internetové adrese: <http://www.oecdwatch.org/>

Ovlivňování veřejného mínění ve vztahu k veřejným otázkám

Veřejné mínění má velký vliv při formování státní politiky, obzvláště co se týče nových a kontroverzních témat, o jejichž legislativní úpravě probíhá veřejná debata, např. otázky regulace geneticky upravených organismů, zavádění emisních limitů, registrace a testování chemických látek, používání pesticidů aj. Vzhledem k ekonomickým zájmům korporací je jejich zapojení do veřejné debaty o formování státní politiky problematické. Směrnice OECD v čl. V.4 uvádí: „[Podniky by zejména měly] V souladu s vědeckým a technickým poznáním rizik tam, kde hrozí vážné poškození životního prostředí, a také se zřetelem k lidskému zdraví a bezpečnosti, nepoužívat fakt, že možná rizika nejsou dostatečně vědecky doložená jako důvod pro odložení realizace opatření, efektivních vzhledem k vynaloženým nákladům, na prevenci nebo minimalizaci poškození životního prostředí.“ Dále v článku V.8 povinnosti odpovědné korporace rozvíjí: „[Podniky by zejména měly] Přispívat k vypracování veřejné politiky, která je po environmentální stránce účelná a po ekonomické stránce účinná, například pomocí partnerství nebo iniciativ, které zvýší environmentální uvědomění a ochranu životního prostředí.“ Korporace by tedy měly vždy jednat v souladu s principem předběžné opatrnosti a v tomto smyslu podporovat vypracování odpovídající veřejné politiky a nikoliv naopak. Nepřímo lze na tuto problematiku aplikovat i princip vyjádřený v čl. IV.8 Směrnice OECD: „V kontextu bona fide vyjednávání se zástupci zaměstnanců o pracovních podmínkách nebo když zaměstnanci využívají své právo sdružovat se, nevyhrožovat transferem celé nebo části organizační jednotky z příslušné země.“

Příklad 8: Evropská komise 7. února 2007 oznámila, že vydá nařízení, které stanoví emisní limity pro oxid uhličitý pro nově vyrobené automobily. Komise k tomuto kroku přistoupila po zjištění, že výrobci automobilů neplní dobrovolnou dohodu o snižování emisí oxidu uhličitého, kterou v roce 1998 s Komisí uzavřeli.⁴⁰⁾ Před rozhodnutím o výši limitu emisí probíhala v Komisi i v médiích bouřlivá diskuze. Škoda Auto do ní vstoupila prohlášením svého personálního ředitele Martina Jahna, který v rozhovoru pro *Hospodářské noviny* na otázku vztahující se k možnosti zavedení této regulace uvedl: „V takovém případě bychom zvažovali přesun výroby směrem na východ, abychom kompenzovali růst nákladů.“⁴¹⁾ Vzhledem k významu Škody Auto pro české hospodářství mohlo mít toto sdělení podstatný vliv na postoj veřejnosti, vlády i českého komisaře.

40) Zdroj: <http://www.euractiv.com/en/climate-change/commission-wants-binding-cuts-car-emissions/article-161531>

41) Zdroj: http://hn.ihned.cz/c4-10084240-20366160-500000_d-tlak-z-bruselu-zdrazi-auta

III.

Povinnosti odpovědné korporace ve vztahu k životnímu prostředí a lidským právům

Nadnárodní korporace a jiné obchodní podniky mají vykonávat své aktivity v souladu s vnitrostátními právy ... , jakož i v souladu s mezinárodními smlouvami, principy, cíli, odpovědnostmi a standardy ve vztahu k životnímu prostředí, jakož i k lidským právům, veřejnému zdraví a bezpečnosti, bioetice a principu předběžné opatrnosti, a měly by vykonávat své aktivity způsobem, který přispívá k širšímu cíli udržitelného rozvoje – čl. 14 Norem OSN o odpovědnosti nadnárodních korporací, 2. část⁴²⁾

Smyslem existence kterékoliv obchodní společnosti je dosahování zisku. Jediným omezením při této činnosti jsou závazné právní předpisy – tedy normativní vyjádření společenského konsensu o spravedlivém uspořádání vztahů ve společnosti. S postupem globalizace a růstem korporací se korporace dostávají do situací, které národní právní předpisy země, ve kterých operují, neregulují. Tato situace je staví před etické dilema, zda využít této situace a jednáním, které je v rozporu s určitými společenskými stan-

dardy, maximalizovat svůj zisk, anebo ke své obchodní újmě respektovat tyto standardy a případně své odpovědné počínání přetavit v soutěžní výhodu. Druhé rozhodnutí je však staví do ještě větší nejistoty, a totiž, co se těmito společenskými standardy rozumí. Jednoduchý odkaz např. na standardy a zákony platné v Evropské unii na tuto otázku dává pouze obecnou odpověď, protože i mezi jednotlivými zeměmi Evropské unie panují jisté rozdíly v jejich uplatňování a ne vždy jsou všechna „evropská“ pravidla nutně aplikovatelná. Proto i kritéria lze většinou popsat pouze poměrně obecným způsobem. Vyhodnocení, zda je korporace skutečně splňuje, je pak možné provést jenom ve vztahu ke konkrétnímu jednání, které nějakým způsobem negativně zasahuje životní prostředí. Niže rozebíraná kritéria pramení z mezinárodních úmluv týkajících se odpovědného chování korporací a vztahují se jednak k přímým regulativům chování korporací ve vztahu k životnímu prostředí a lidským právům a jednak ke způsobům, kterými by měly korporace docílit odpovědného přístupu.

Povinnost zdržet se jakýchkoliv aktivit, které jsou v rozporu s principy trvalé udržitelnosti – princip předběžné opatrnosti

Evropská komise jako definiční znaky společenské odpovědnosti korporací uvedla mj.: „CSR je vnitřně spojen s konceptem trvalé udržitelnosti: podniky musí začleňovat ekonomické, sociální a environmentální dopady do svých činností. CSR není volitelným doplňkem k hlavním podnikatelským aktivitám, ale jde o způsob, kterým je podnikání řízeno.“⁴³⁾ Směrnice OECD v čl. V. uvádějí, že korporace by měly: „brát náležitý ohled na potřebu ochrany životního prostředí, veřejného zdraví a bezpečnosti a obecně provádět své

42) První část článku 14 Norem OSN se věnuje povinnosti nadnárodních korporací respektovat a dodržovat vnitrostátní právo, tedy nezákladnějšímu předpokladu odpovědného korporátního chování. Této problematice je věnována kapitola 1. tohoto rozboru. V této, tedy 3. kapitole, se zabýváme situacemi, na které se vnitrostátní zákony nevztahují. Celý článek 14 Norem OSN zní: „Nadnárodní korporace a jiné obchodní podniky mají vykonávat své aktivity v souladu s vnitrostátními právy, předpisy, správními postupy a zásadami, které se vztahují k zachování životního prostředí země, ve kterých operují , jakož i v souladu s mezinárodními smlouvami, principy, cíli, odpovědnostmi a standardy ve vztahu k životnímu prostředí, jakož i k lidským právům, veřejnému zdraví a bezpečnosti, bioetice a principu předběžné opatrnosti, a měly by vykonávat své aktivity způsobem, který přispívá k širšímu cíli udržitelného rozvoje.“

43) Sdělení Evropské komise (COM(2002)347) k Zelené knize Evropské unie (COM(2001)366)

činnosti způsobem, který přispívá k širším cílům trvale udržitelného rozvoje. “ Z konceptu trvalé udržitelnosti přirozeně vyplývá, že existují činnosti, které jsou pro život na Zemi a pro lidstvo destruktivní a korporace by se jich tedy měly zcela zříci. Nicméně je poměrně častým přístupem, že korporace přistupují ke konceptu společenské odpovědnosti barterovým způsobem, kdy se snaží své trvale neudržitelné aktivity vyvážit pozitivním přístupem v jiné oblasti.

„Občas iniciativy směřují k naplňování korporátní odpovědnosti à la carte. Jinými slovy si společnosti vybírají tu oblast odpovědnosti, ve které je učinit ústupky stojí nejméně. Ovšem produkce pozemních min šetrná k životnímu prostředí pasuje ke komplexnímu konceptu korporátní odpovědnosti stejně jako výroba automobilu s 20-ti litrovým motorem, i když se tak děje bez využití dětské práce.“⁴⁴⁾

Rozpory mezi odpovědným a neodpovědným chováním korporace mohou nastat i v rámci jedné oblasti, což v důsledku může vést ke zkreslení obrazu skutečné povahy odpovědnosti dané společnosti. Základ společenské odpovědnosti by měl například spočívat ve způsobu realizace hlavních aktivit korporace, nikoliv v jinak chválehodné a společensky prospěšné filantropii.

Příklad 9: Společnost Skanska se formou poskytnutím finančního darů stala tzv. generálním partnerem programu Nadace Partnerství nazvaného Strom života, jehož účelem je podpora sázení a péče o stromy, pomoc místním iniciativám a rozvoj občanské odpovědnosti k životnímu prostředí. Program je propagován na internetových stránkách Nadace i společnosti Skanska.⁴⁵⁾ Je na něj navázána rovněž anketa Strom roku s veřejným hlasováním o nejoblíbenější

strom v České republice. Hlavními podnikatelskými aktivitami společnosti Skanska je organizace významných veřejných staveb, většinou dopravní infrastruktury. Skanska mj. získala ve výběrovém řízení 52 % podíl na realizaci stavby Plavební stupeň Přelouč II./2. Podle nevládních organizací a řady odborníků má mít tato stavba výrazné negativní dopady na unikátní biocentrum Slavíkovy ostrovy - slepé rameno Labe, kde žije téměř šedesát chráněných druhů živočichů a rostlin, které mělo být pro svou biologickou hodnotu zařazeno na seznam evropsky významných lokalit NATURA 2000. Výjimka Ministerstva životního prostředí k zásahu do této lokality, která byla vydána navzdory odlišnému stanovisku rozkladové komise ministerstva, byla přitom soudně zrušena.⁴⁶⁾

Zůstává otázkou posouzení v jednotlivých případech, jaké jednání je nutné chápat jako „zakázané“. Ty nejjevidentnější příklady trvale neudržitelného jednání lze dovodit z mezinárodních úmluv, v environmentálních otázkách zejména z Deklarace z Ria. Její 7. princip uvádí, že: „Státy mají spolupracovat v duchu globálního partnerství na uchování, ochraně a obnově zdraví a integrity Zemského ekosystému.“ Aktivita korporací by neměly ohrožovat biodiverzitu, tedy především nezvratně ničit přirozené životní prostředí, ať již například záborem území pro jiné účely, jako je tomu v případě kácení deštných pralesů, nebo excesivním znečištěním jednotlivých složek životního prostředí, což může mít jednak lokální povahu nebo se může týkat globálních problémů jako jsou ozónová vrstva nebo skleníkový efekt, nebo přímým lovem či sběrem ohrožených druhů, což se nejvíce dotýká mořských organismů.⁴⁷⁾ Korporace by

44) Kerkow, Uwe; Martens, Jens; Schmitt, Tobias: *The limits of voluntarism – Corporate self-regulation, multistakeholder initiatives and the role of the civil society*; World Economy, Ecology & Development Assoc. (WEED), Bonn/Berlin 2003, str. 25

45) http://www.skanska.cz/skanska/templates/page_____980.aspx

46) Zdroj: Ekologický právní servis - <http://www.eps.cz/php/index.php?cat=arch&art=news&x=1964641> a <http://www.eps.cz/php/index.php?cat=prp&art=labe>

47) viz např. Prohlášení o principech udržitelného lesního hospodaření, Kjótský protokol, Montrealský protokol, Úmluva OSN o biodiverzitě aj.

měly přitom postupovat v souladu s principem předběžné opatrnosti, vyjádřeným v 15. principu Deklarace z Ria a v čl. V.4 Směrnice OECD, který uvádí, že: „Tam kde je hrozba vážného nebo nezvratného poškození, nedostatek vědecké jistoty nemá být využíván jako důvod pro odložení cenově efektivních opatření k zabránění degradaci životního prostředí.“ Z výše uvedeného také vyplývá, že korporace jsou povinny znát environmentální dopady svých činností (viz pasáž věnovaná posouzení vlivu činností na životní prostředí).

Příklad 10: Jedním z kontroverzních projektů společnosti Shell je projekt Sachalin II, jehož součástí je mj. výstavba 800 km ropovodů na tomto ostrově a ropných plošin u jeho pobřeží. Hlavní kritika nevládních organizací se zaměřuje na skutečnost, že ropné plošiny mají být postaveny v oblasti, kam se v létě stěhuje za potravou poslední zbývající populace Západopacifických šedých velryb. Vzhledem k současnému stavu vědeckého poznání není možné s jistotou určit, jaký na ně budou mít vliv změněné podmínky včetně zvýšeného lodního provozu a možných ropných skvrn.⁴⁸⁾

Korporace by se také neměly dopouštět zneužívání a porušování lidských práv, ani porušování lidských práv umožňovat nebo jakoukoli formou podporovat nebo z nich profitovat.⁴⁹⁾ Jedním z principů je, že korporace by neměly zasahovat do životního prostředí a využívat přírodních zdrojů, které se nacházejí na území lidí, kteří žijí v útisku, pod nadvládou nebo okupací.⁵⁰⁾

Součástí lidských práv jsou také pracovní práva, definovaná Mezinárodní organizací práce a shrnutá ve znění Deklarace o základ-

ních principech a pracovních právech z roku 1998.⁵¹⁾ Těmito právy jsou:

- (a) svoboda sdružování a účinné uznání práva na kolektivní vyjednávání;
- (b) vyloučení všech forem nucené nebo povinné práce;
- (c) účinné odstranění dětské práce; a
- (d) vyloučení diskriminace ve vztahu k zaměstnání.

Oblast pracovních práv, které by měly korporace respektovat zahrnuje i další práva, jako např. zabezpečení bezpečnosti pracoviště a zdravých pracovních podmínek.

Povinnosti korporací ve vztahu k lidským právům a životnímu prostředí je nutné chápat v širším slova smyslu. Korporace se může na porušování lidských práv podílet nepřímo – například obchodem se zbraněmi, výrobou zakázaných zbraní, výrobou biocidních látek atp. Dalšími příklady jsou stanovení nízkých mezd nebo výkupních cen, které neumožňují místním lidem, aby si zajistili adekvátní bydlení a stravu, ani možnost přístupu ke vzdělání či zdravotní péči. Korporace by se také nikdy neměly podílet na nuceném přesídlování jednotlivců nebo komunit. V neposlední řadě by korporace neměly v důsledku svých aktivit činit životní prostředí neobyvatelným.

Příklad 11: Společnost Coca Cola čelila od začátku 21. století vzrůstající kritice, že odběr vody z komunitních zdrojů pro její továrnu v Kerale způsobují v přilehlém okolí její nedostatek. Coca Cola byla obviněna i z distribuce toxických hnojiv jako odpadního materiálu ze svých továren a z podílu na potlačování demonstrací namířených proti jejím stávajícím i plánovaným aktivitám v dalších místech.⁵²⁾ Zatímco Coca Cola měla během 7 měsíců v roce 2003 odebrat

48) Zdroj: http://www.foe.co.uk/resource/press_releases/dirty_dossier_on_shells_sa_19052006.html

49) Přehled, čeho by se korporace ve vztahu k lidským právům neměly dopouštět uvádí 3. až 12. článek Norem OSN o odpovědnosti nadnárodních korporací. Základním dokumentem na poli lidských práv je potom Všeobecná deklarace lidských práv OSN z roku 1947.

50) 23. princip Deklarace z Ria

51) Text Deklarace lze nalézt na internetových stránkách Mezinárodní organizace práce: <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc86/com-dtxt.htm>. Mezinárodní organizace práce vydala i tzv. „Tripartitní deklaraci o zásadách pro nadnárodní společnosti a sociální politiku“ oslovující přímo nadnárodní korporace.

52) Zdroj: <http://www.corpwatch.org/article.php?id=7508>

» 148 259 kubických metrů čerpaných z podzemních vod, což je množství které mělo stačit k zavlažení 2000 hektarů zemědělské půdy, došlo v oblasti k poklesu hladiny podzemní vody oproti minulé dekádě o 38 metrů a s tím i k vyschnutí řady jejích zdrojů a k jejímu celkovému nedostatku.⁵³⁾ Reakce Coca Coly na tento problém spočívala v odmítnutí jakékoliv odpovědnosti.⁵⁴⁾ Prvním krokem odpovědné společnosti by v takovém případě mělo být řádné posouzení vlivu na životní prostředí, tedy dopadu činnosti továrny na zásoby vody v lokalitě a jeho zveřejnění. Podle jeho výsledku by se měly odvíjet další kroky společnosti – v případě nutnosti od kompletního uzavření provozu závodu, po realizaci komunitních programů zaměřených na řešení nedostatku vody. Není bez zajímavosti, že v České republice se Coca Cola profiluje jako odpovědná společnost, podporující mladé začínající umělce – viz např. soutěž „Coca Cola Popstar“, která pomáhá začínajícím hudebníkům.⁵⁵⁾

Princip minimalizace negativních dopadů svých činností

Koncept odpovědné korporace je postaven na třech pilířích – ekonomické, sociální a environmentální udržitelnosti. V případě, že korporace vyloučí ze své činnosti trvale neudržitelné aktivity, stále bude postavena před řadu jemnějších rozhodování o způsobu provádění svých aktivit s různými dopady v uvedených sférách. Korporace by měla vždy volit řešení, které nejméně poškozuje životní prostředí a je nejvíce ku prospěchu společnosti. Na druhou stranu není možné po korporaci

požadovat, aby volila životnímu prostředí nejprátelejší řešení, pokud to není pro ni ekonomicky udržitelné.⁵⁶⁾ Je nutné vzít v úvahu i fakt, že ekonomická odpovědnost korporaci zahrnuje běžně desítky tisíc zaměstnanců a podílí se významnou měrou na rozvoji místních i národních hospodářství.

O principu minimalizace negativních dopadů činností korporace lze hovořit ve třech rovinách – jednak ve smyslu posouzení vlivu činností na životní prostředí, dále vedením dialogu se zainteresovanou veřejností a v neposlední řadě aplikacemi nejlepší dostupné technologie a provozních postupů. Na všechny tyto roviny lze nahlížet prizmatem krátkodobé i dlouhodobé perspektivy. Odpovědná korporace by měla integrovat princip minimalizace negativních dopadů svých činností nejen do dílčích konkrétních rozhodnutí, ale také do strategického plánování. Samozřejmou povinností odpovědné korporace je komplexní a transparentní informování veřejnosti o naplňování principu minimalizace negativních dopadů, a to jak z hlediska strategického plánování, tak z hlediska rozhodování o konkrétních aktivitách.

Posouzení vlivu činností na životní prostředí a na sociální oblast

Logickým předpokladem environmentálně odpovědného rozhodování je znalost, jaké dopady na životní prostředí dané rozhodnutí přinese. Zjištění těchto dopadů a jejich posouzení by mělo – v souladu s principem předběžné opatrnosti – předcházet každému rozhodnutí, které se týká činností, které mohou mít významné vlivy na životní prostředí. To vyplývá i z čl. V.3 Směrnic OECD, který zní: „[Podniky by zejména měly] Posoudit a při rozhodování se zaměřit na předvídatelné vlivy procesů, zboží a služeb podniku na životní prostředí, zdraví a bezpečnost během celého jejich životního cyklu. Tam, kde mohou mít navržené činnosti významné vlivy na životní pro-

53) Zdroj: <http://www.indiaresource.org/news/2004/1020.html>

54) viz prohlášení Coca Cola India „Our approach to water“: http://www.coca-colaindia.com/water_management/approach-to-water.asp

55) <http://www.music.coca-cola.com/about>

56) V tomto smyslu je postaven čl. 15 Deklarace z Ria, který hovoří o tom, že na základě principu předběžné opatrnosti by neměla být odkládána cenově efektivní opatření k zabránění degradace životního prostředí.

středí, zdraví a bezpečnost, a tam, kde podléhají rozhodnutí kompetentního orgánu, vypracovat odpovídající posouzení vlivů na životní prostředí.“ Princip předběžné opatrnosti se zde uplatní ještě v jedné podobě. Korporace by se měly zdržet aktivit, jejichž vliv na životní prostředí nelze spolehlivě určit.⁵⁷⁾

Pokud má být posouzení vlivu činnosti na životní prostředí vyjádřením principu minimalizace negativních dopadů, mělo by být zaměřeno na zkoumání alternativ a opatření zaměřených na předcházení či zmírnění negativních vlivů, a to jednak z hlediska umístění posuzované činnosti a jednak z hlediska použitých technologií a postupů.⁵⁸⁾ Podniky by měly takto postupovat bez ohledu na to, zda posouzení variantních řešení zákon výslovně vyžaduje. Tato problematika je aktuální i v rámci evropského práva, které pouze požaduje, aby byl uveden při posouzení vlivů na životní prostředí nástin hlavních variant studovaných oznamovatelem.⁵⁹⁾ V praxi je toto ustanovení vykládáno značně restriktivně, což umožňuje oznamovateli efektivně se této povinnosti vyhnout.⁶⁰⁾

Posuzování vlivů na životní prostředí by se mělo také týkat produktů korporace, a to s ohledem na celý jejich životní cyklus (tzv. Life Cycle Assessment) – tzn. především vlivy na životní prostředí způsobené získáváním surovin použitých pro výrobu produktu, přímými vlivy produktu na životní prostředí a zdraví lidí, kteří jej budou užívat, a konečně otázkou recyklace či odbourávání odpadů, ve které se nakonec promění. LCA by mělo být integrováno do výzkumu a vývoje nových produktů a technologií.

Nezbytným závěrem posouzení vlivů na životní prostředí je jeho promítnutí do konečného rozhodnutí korporace, které bude v ma-

ximální možné míře respektovat řešení nejšetrnější k životnímu prostředí a tam, kde nebude možné dosáhnout dostatečné ochrany životního prostředí jinak, bude mít podobu takzvané nulové varianty – tedy posuzovaná aktivita se nebude realizovat.

Odpovědná korporace by měla zahrnout do svého plánování také zvážení sociálních aspektů rozhodnutí – tzv. Social Impact Assessment (SIA). V rámci SIA je obtížnější určit kritéria, která by měla být korporaci respektována nebo zvážena – názory na to, co je dobré pro společnost jsou často velmi rozdílné. Neoddiskutovatelný vliv na společnost má rozšiřování aktivit korporací na nová území. Přitom by měly být respektovány místní komunity a jejich způsob života – obzvláště ty komunity, které budou zasaženy aktivitami korporace pouze negativně. Při plánování aktivit by měla být zvážena také jejich udržitelnost – zde se nabízí srovnání s investicí L.G. Phillips v Hranicích na Moravě do výroby CRT obrazovek, již v té době zastaralé technologie. Zatímco tento projekt v Hranicích krachoval, L.G. Phillips investovala do továrny využívající moderní technologii plochých obrazovek v sousedním státě.⁶¹⁾ SIA by měla být také integrální součástí posouzení produktu korporace – společensky škodlivé mohou být nejen například automatické zbraně, ale také třeba hračky pro děti podporující náboženskou nebo rasovou nesnášenlivost.

Dialog se zainteresovanou veřejností

Zainteresovaná veřejnost je český ekvivalent běžněji používaného anglického pojmu „stakeholders“, který zahrnuje všechny osoby nebo skupiny osob, které mají vliv na chod korporace, nebo naopak které jsou jejími

57) V tomto smyslu charakterizuje princip předběžné opatrnosti ve svém 7. principu iniciativa OSN Global Compact 58) viz bod 36. Komentáře ke Směrnicím OECD, který mj. uvádí: „Environmentální hodnocení prováděná podnikem mohou zahrnovat široký a dlouhodobý výhled týkající se možných vlivů činnosti podniku, zaměřený na relevantní vlivy a zkoumající alternativy a opatření zaměřená na předcházení či zmírnění negativních vlivů.“

59) Viz směrnice Rady 85/337/EHS o posuzování vlivů některých veřejných a soukromých záměrů na životní prostředí. Text směrnice lze nalézt na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1985:175:0040:016:CS:HTML>

60) Viz str. 6 Příklad 3 – při výběru vhodné lokality pro umístění výrobního závodu společnosti Hyundai byly posuzovány nezávisle na sobě 3 různé lokality, aniž by bylo provedeno jejich vzájemné srovnání.

61) Zdroj: internetové stránky programu GARDE Ekologického právního servisu:

<http://www.responsibility.cz/index.php?id=83>

zpravodajský server Finance.cz: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/104353/>

aktivitami ovlivňovány. Mezi stakeholdery patří zejména: zákazníci, akcionáři a jiní podílčníci korporace, zaměstnanci, sousedící komunita a její členové, dodavatelé, obchodní partneři, zástupci státní správy a samosprávy, odbory, nevládní organizace a média.

Odpovědná korporace by měla se zainteresovanou veřejností vést aktivní dialog. Právě zainteresovaná veřejnost totiž může přinést do rozhodovacího procesu poznatky o možných negativních dopadech činnosti korporace v sociální a environmentální sféře. Bylo by lehkovážné odmítnout dialog například s místními komunitami s tím, že korporace „ví lépe“, jakým způsobem jsou místní lidé zasaženi její činností. Tato povinnost vyplývá i ze Směrnic OECD čl. V.2, který se zabývá obecně dialogem korporací s veřejností v otázkách jejich environmentálních dopadů,⁶²⁾ nebo z 22. principu Deklarace z Ria, který přiznává práva domorodým obyvatelům podílet se na udržitelném rozvoji.

Odpovědná korporace by před rozhodnutím o činnostech, které mohou mít významný dopad na životní prostředí nebo místní komunity, měla sama zahájit dialog s nejvíce zainteresovanými (dotčenými) subjekty a poskytnout jim relevantní informace. Taktéž by korporace neměla ignorovat snahu o dialog ze strany stakeholderů a nereagovat na výzvy ke zdržení se problematického jednání.

Příklad 12: V rámci přípravy lokality pro umístění tehdy uvažované investice společnosti Hyundai, probíhala v Nošovicích, lokality preferované Hyundai, kampaň Moravskoslezského kraje zaměřená na získání potřebných pozemků na území plánovaného závodu. Vlastníci pozemků a místní občané, kteří se zájmem výstavby továrny Hyundai nesusouhlasili, sepsali proti realizaci investice petici, kterou podpořilo přes 360 místních lidí, a společně s programem

GARDE – Globální odpovědnost EPS se v prosinci 2005 otevřeným dopisem obrátili na generálního ředitele Hyundai, v němž s odkazem na deklarovanou společenskou odpovědnost této automobilky žádali o to, aby ještě zvážila umístění své investice do Nošovic – s ohledem na negativní environmentální a sociální dopady. Hyundai na tuto výzvu ani na pozdější dopis upozorňující ji na vyhrožování smrtí, díky kterému byly nakonec pozemky pro její investici získány, nereagovala. Nicméně v srpnu 2006, poté co již bylo o realizaci investice rozhodnuto, nabídla program GARDE jednání, s největší pravděpodobností pod hrozbou časových zdržení způsobených odvoláními proti nezákonnostem v povolovacích procesech. Výsledkem jednání byla řada konkrétních závazků společnosti Hyundai ke společensky odpovědnému jednání.

Příklad 13: Příklad odpovědnějšího přístupu představuje reakce společnosti TPCA na kritiku programu GARDE, která se soustředila na jednání společnosti při plánování a již ukončené realizaci jejího výrobního závodu u Kolína. Na základě návrhu starosty města Kolína proběhlo jednání mezi programem GARDE a automobilkou TPCA, které vyústilo ve vypracování návrhu společenské odpovědnosti, předloženého programem GARDE, který byl postupně TPCA implementován. Přestože by TPCA měla sama aktivně naplňovat své cíle společenské odpovědnosti a zejména by se neměla jako odpovědná korporace dopouštět porušování zákonů a zájmů ochrany životního prostředí, představuje její dialog s nevládními organizacemi v tomto smyslu pozitivní příklad.

62) viz bod 35. Komentáře ke Směrnicím OECD, který uvádí: Informace o činnostech podniku a jejich environmentálních vlivech jsou důležitým faktorem pro získání důvěry veřejnosti. Tohoto cíle se nejspíše dosáhne, když se informace poskytují transparentním způsobem a když se podporují aktivní konzultace se všemi zainteresovanými stranami, k nimž patří zaměstnanci, spotřebitelé, dodavatelé, smluvní strany, místní komunita a celá veřejnost. Tím se vytvoří ovzduší dlouhodobé důvěry a porozumění pro environmentální otázky společného zájmu.

Aplikace nejlepších dostupných technologií a provozních postupů

O minimalizaci negativních dopadů by se měly korporace snažit také ve vztahu ke svým již existujícím činnostem, a to především zaváděním nejlepších dostupných technologií (BAT z anglického Best Available Technology) a provozních postupů. Tento princip je vyjádřen v čl. V.6 Směrnic OECD jako: „[Korporace by měly] Nepřetržitě usilovat o zlepšení přístupu podniku k ochraně životního prostředí a tam, kde je to vhodné, podporovat takové činnosti jako:

- a) uplatnění takových technologií a provozních postupů ve všech částech podniku, které odpovídají standardům chování podniku při ochraně životního prostředí dosaženého v nejlépe fungující části podniku;
- b) vývoj a poskytování výrobků a služeb, které nemají škodlivý vliv na životní prostředí; jsou bezpečné pro zamýšlené použití; jsou úsporné, pokud jde o spotřebu energie a přírodních zdrojů; mohou být znovu použity, recyklovány nebo bezpečně zneškodněny.“

Směrnice OECD hovoří pouze o BAT použité v rámci korporace, nicméně tento princip by měl být vztážen k BAT dostupné na trhu. Směrnice také korporace nabádají pouze „k usilování o zlepšení“, čímž se snaží reflektovat skutečnost, že z hlediska ekonomické udržitelnosti není v silách žádné korporace bez dalšího aplikovat BAT ve všech oblastech. Zda je úsilí korporace v tomto směru dostatečně odpovědné, je nutné vždy posuzovat v konkrétních případech s ohledem na relativní pozitivní dopad BAT oproti stávající technologii na životní prostředí, i s ohledem na již zmiňovanou ekonomickou dostupnost BAT. Zde se opět uplatní formulace čl. 15 Deklarace z Ria, která hovoří o „účelných“ nebo „cеноvě účelných“ opatřeních.

Aplikace BAT a provozních postupů neznamená jen aplikaci hi-tech technologií, ale také řadu daleko méně nákladných inovativních přístupů při provozování svých aktivit. Jednoduchý přehled dává komentář OSN k 9. principu iniciativy Global Compact (podniky by měly podporovat vývoj a rozšíření technologií šetrných k životnímu prostředí):

1. Změna procesu nebo techniky výroby – od jednoduchých modifikací k složitějším změnám vyžadujícím výzkum a vývoj.
2. Změna vstupního materiálu – například ve smyslu využití surovin, které jsou méně toxické.
3. Změny produktu – například přechod od ředidly k vodě rozpustným barvám.
4. Opětovné upotřebení použitých surovin v podniku – oddělení, úprava a zpětné získání surovin z odpadu, tzv. „součinnost vedlejších produktů“.⁶³⁾

Offshoring

V zásadním rozporu s principem minimalizace negativních dopadů je přesun aktivit korporace do třetího státu, ve kterém panují nižší environmentální a lidskoprávní standardy a využívání těchto standardů ke snížení nákladů korporace. Nižší environmentální standardy však nebyvají obvyklým důvodem pro přesun aktivit, pokud se nejedná o trvale neudržitelné aktivity ve své podstatě. Hlavním důvodem je, že tzv. „environmentální náklady“ představují pouze několik procent z celkových výrobních nákladů a vzhledem ke standardizaci výrobních technologií je pro korporace neúčelné investovat do horších technologií.⁶⁴⁾ Naopak častým důvodem přesunu aktivit do států s nižšími standardy bývá otázka nákladů na pracovní sílu a pracovních standardů. Značná část textilní a obuvnické produkce západního světa byla přesunuta do asijských továren, kde je spíše pravidlem než výjimkou, že jsou porušována mezinárodně stanovená pracovní práva, zejména zákaz dětské práce.⁶⁵⁾

63) viz: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/principle9.html>

64) Studie OECD: *The Effects of Government Environmental Policy on Costs and Competitiveness: Iron and Steel Sector*, DSTI/SI/SC(97) 46 (1997), citováno v: Williams, Cynthia A.: *Corporate Social Responsibility in an Era of Economic Globalization*, U.C. Davis Law Review February 2002

65) Známý je případ společnosti Nike v roce 2001 doznala, poté co byla obviněna z klamání spotřebitelů a čelila v Kalifornii bojkotu svého zboží, že v továrnách jejich subdodavatelů dochází k zneužívání dětské práce. Zdroj: <http://www.commondreams.org/headlines01/1020-01.htm>

Zásadou při přesunu výroby je, že odpovědná korporace by se měla řídit stejnými standardy řízení bez ohledu na to, kde realizuje své aktivity.⁶⁶⁾

Korporace by neměly být spoluúčastny na porušování lidských a environmentálních práv

Korporace se nemusí sama bezprostředně dopustit přečinu, aby ji toto jednání bylo přičitatelné. Odpovědnost za lidská práva a ochranu životního prostředí nejsou ohraničena vlastním konání. Jedná se o univerzální lidské hodnoty, které by měla každá entita v rámci svých možností prosazovat. Vliv korporací a také nadnárodní rozměr jejich aktivit jim v tomto směru otvírá velký prostor – a tedy i velkou odpovědnost. Normy OSN o odpovědnosti nadnárodních korporací hovoří v čl. 12 o tom, že korporace by měly tato práva respektovat. Iniciativa OSN Global Compact ve svém 1. a 2. principu uvádí, že korporace by je měly podporovat a především se vyhnout jakékoliv spoluúčasti na jejich porušování.

Základní rámec odpovědnosti korporací lze najít ve vyjádření Úřadu Vysokého komisaře OSN pro lidská práva: „Společnost je spoluúčastna na zneužití lidských práv, pokud schválí, toleruje nebo vědomě ignoruje jejich zneužití s entitou, se kterou je spojena, nebo pokud společnost vědomě poskytne praktickou pomoc nebo podporu, která má podstatný účinek na spáchání porušení lidských práv. Účast společnosti nemusí ve skutečnosti způsobit porušení. Spíše podpora nebo stimul od společnosti musí nabyt takové míry, že bez tohoto zapojení by k porušení nedošlo ve stejném rozsahu nebo stejným způsobem“⁶⁷⁾

Rozhodující otázkou pro určení odpovědnosti korporace je, kam až sahá její sféra vlivu. Sféru vlivu je možné definovat ve dvou

rovinách s ohledem na to, kdo se porušování lidských práv dopouští – jednak se tak může dít ze strany státu, na jehož území korporace operuje, nebo ze strany subdodavatelů, zákazníků nebo jiných obchodních partnerů korporace. Přidržíme se jazyka mezinárodních dokumentů vzniklých na půdě OSN, které hovoří o lidských právech. Kategorie lidských práv je v tomto smyslu chápána široce – zahrnuje i otázku environmentálních práv a obecně „vládu práva“.

Sféra vlivu korporace ve vztahu k porušování lidských práv ze strany států

O definování situací, kdy se korporace mohou stát spoluúčastny na porušování lidských práv, se pokusila iniciativa „The Business Leaders Initiative on Human Rights“ (BLIHR), sdružující několik významných nadnárodních korporací a která si klade za cíl definovat a vyvinout metody, pomocí kterých by mohly být v obchodním kontextu realizovány myšlenky Všeobecné deklarace lidských práv OSN.⁶⁸⁾ BLIHR uvádí čtyři situace, na kterých ilustruje, jak může vzniknout povědomí o spoluúčasti korporace na porušování lidských práv:

1. Když společnost aktivně napomáhá, přímo nebo nepřímo, v porušování lidských práv, kterého se dopouští jiní, např. společnost poskytne vládě informace, o kterých ví, že budou použity k porušení lidských práv;
2. Když společnost začne spolupracovat s vládou a ví, nebo si dopředu nezjistila, že vláda se pravděpodobně dopustí porušení práv při naplnění své části dohody, např. násilným přesídlením lidí;
3. Když společnost získá prospěch z porušení lidských práv, i když jejich porušení nepodporovala ani je nezpůsobila, např. se porušení dopustí bezpečnostní jednotky při potlačení nenásilných protestů

66) Tento požadavek je obsahem 8. principu iniciativy OSN Global Compact (Podniky by měly realizovat iniciativy k podpoře environmentální odpovědnosti)

67) *The Global Compact and Human Rights: Understanding Sphere of Influence and Complicity: OHCHR Briefing Paper,* citace převzata z „A Guide to for Integrating Human Rights into Business Management“, *Business Leaders Initiative on Human Rights*, 2005

68) Více informací lze nalézt na: <http://www.blihr.org/>

proti obchodním aktivitám nebo dojde k represivním opatřením při hlídání objektů společnosti; a

4. Když společnost mlčí nebo je neaktivní, zatímco navzdory systematickému nebo souvislému porušování lidských práv, např. nečinnost nebo přijetí systematické diskriminace určitých skupin v pracovním právu.⁶⁹⁾

BLIHR dále uvádí: „Tam kde se jedná o mezinárodní zločin, spoluúčast může vzniknout, když společnost napomáhá spáchání zločinu, pomoc měla podstatný vliv na spáchání zločinu a společnost věděla, že její jednání napomůže spáchání zločinu, i když nebylo jejím cílem zločin spáchat.“

Když poohlédneme od použitého jazyka, který je poplatný způsobům porušování lidských práv v zemích třetího světa, lze z nastiňených situací vyvodit obecné platné zásady odpovědnosti korporací, které lze snadno aplikovat i na případy, ve kterých korporace profitovaly z porušování práva Českou republikou.⁷⁰⁾ Odpovědnost korporace je objektivní – není vyžadován úmysl. Není vyžadována ani aktivní spoluúčast korporace na porušení práva – postačí, když společnost měla předpokládat, že k porušování bude docházet. Korporace je povinna činit aktivní kroky k zamezení porušování lidských práv, bez ohledu na míru své spoluúčasti.

Pokud korporace ve výše uvedených případech není schopna zajistit dodržování lidských práv, měla by svoje operace, se kterými je spojeno porušování lidských práv, ukončit. Tento závěr je podpořen i 23. principem Deklarace z Ria, který uvádí: „Životní prostředí a přírodní zdroje lidí pod útlakem, nadvládou a okupací by měly být chráněny.“ K diskusi zůstává, do jaké míry může odpovědná korporace jakkoliv spolupracovat s vládou, která utlačuje své obyvatelstvo, i když v přímé souvislosti s operacemi korporace k porušování lidských práv nedochází. Je

zřejmě oprávněným požadavkem, aby se korporace vyhnuly operacím v jistých zemích, ale je otázkou, dle jakých kritérií lze tyto země určit.

Sféra vlivu korporace ve vztahu k porušování lidských práv ze strany jejich dceřiných společností, subdodavatelů, odběratelů a dalších obchodních partnerů

Odpovědnost korporací za dodržování lidských práv se uplatní i v jejich vztazích se soukromými subjekty, které využívají chybějící regulace nebo pasivity států a porušují lidská práva nebo z porušování lidských práv profitují. Tuto odpovědnost lze vyvodit, mimo výše uvedené principy iniciativy OSN Global Compact, také z čl. II.10 Směrnic OECD: „[Podniky by měly] Vybízet, tam kde je to praktické, obchodní partnery, dodavatele a smluvní partnery, aby užívali zásady správy a řízení společností, které jsou slučitelné se Směrnicemi OECD pro nadnárodní společnosti.“ Komentář k tomuto článku uvádí, že toto doporučení je zaměřeno hlavně na stabilní a přímé obchodní vztahy. Závěrečný materiál Evropské konference o společenské odpovědnosti korporací dospívá k přesvědčivějšímu závěru: „CSR dopadá na všechny aktivity společnosti, včetně přeshraničních investic a obchodu.“⁷¹⁾

Odpovědnost korporací za své dceřiné společnosti je neoddiskutovatelná – především vzhledem k přímé kontrole těchto entit prostřednictvím akcionářských práv. Poněkud složitější je otázka vlivu korporací v jejich obchodních vztazích. Neúčinnějším prostředkem, který se korporacím nabízí, je prostě vyžadování dodržování lidskoprávních a environmentálních standardů od svých obchodních partnerů se sankcí bojkotu obchodní spolupráce. Ne vždy je však takový postup

69) *Business Leaders Initiative for Human Rights v publikaci: „A Guide to for Integrating Human Rights into Business Management“, Business Leaders Initiative on Human Rights, 2005. Publikace lze stáhnout z internetových stránek: http://www.blihr.org/pdfs/GIHRBM_text_version.pdf*

70) Viz kapitola 1. a popisované případy nezákonnosti, kterých se dopustil stát v případech Hyundai, TPCA a KIA

71) *Evropská konference o společenské odpovědnosti korporací: Final Conclusions, Maastricht, Listopad 2004, str. 7-9. Citace převzata z „The OECD Guidelines for Multinational Enterprises and Supply Chain Responsibility – A Discussion paper 1, OECDWatch, December 2004“*

možný. Korporace nemusí disponovat dostatečnou ekonomickou převahou, aby mohla diktovat podmínky obchodní činnosti svých partnerů, a zároveň nemusí existovat ekonomicky udržitelné alternativy k daným obchodním vztahům. Korporace by však vždy měly činit všechny možné kroky k podpoře lidských práv, včetně využitích dostupných právních prostředků.⁷²⁾ Ve vztahu k subdodavatelům je nezbytným požadavkem poskytnutí tzv. „fair price“ - tedy spravedlivé ceny, která umožňuje subdodavatelům korporace, aby dosáhli požadovaných standardů. Ve velkém množství případů je však zcela v možnostech korporace určovat chování svých obchodních partnerů, a tudíž její odpovědnost dopadá i na porušování práv, ke kterým dochází v návaznosti na tyto vztahy.

OECD Watch, sdružení nevládních organizací, jež si klade za cíl podporovat prosazování odpovědného chování korporací prostřednictvím Směrnic OECD, navrhlo čtyř úroňový model chápání sféry vlivu korporací

Úroveň 1 – Přímá investice

– V případě, že existuje přímá investice, jako je ovládnutí dceřiné společnosti, umístění plně nebo částečně vlastněného závodu, společného podniku, sloučení podniků, nebo jiné formy jasného vlastnického práva nad daným subjektem nebo operací, je nutné plně implementovat Směrnice [OECD].

Úroveň 2 – Akcionářská investice

– Společnost investovala peněžní prostředky koupí akcií nebo podílů na daném subjektu. Může být rozlišováno mezi ovládnutím rozhodujícího podílu nebo menšího podílu, kdy vlastnictví rozhodujícího podílu znamená, že společnost musí plně implementovat Směrnice, protože se jedná o dceřinou společnost. V případě vlastnictví menšího podílu, se očekává, že společnost bude implementací Směrnic u managementu a/nebo u dalších akcionářích prosazovat.

Úroveň 3 – Subdodavatelská a výrobní síť

– Jedná se o jiný vliv než investiční, založený na obchodních vztazích a na tržní síle (dodávání zdrojů a výrobků) a na obchodních praktikách (certifikace, systémy sledování výrobku). Měla by být plně implementována kapitola Směrnic [OECD], týkající se subdodavatelů [čl. II.10]

Úroveň 4 – Sektorová odpovědnost

– V případech, kdy je potenciální vliv společnosti omezený, očekává se, že společnost bude demonstrovat, jak tento vliv využívá k podpoře implementace Směrnic [OECD] svými obchodními partnery. To může činit například naléháním na obchodní partnery, aby aplikovali principy korporátního jednání, které jsou kompatibilní se Směrnicemi, rozšiřováním deklarovaných zásad politiky podniku nebo členstvím v obchodních federacích, které vyzývají obchodní partnery k používání principů korporátního jednání kompatibilního se Směrnicemi.

Požadavky na odpovědné chování, které by měla korporace uplatňovat ve své sféře vlivu, se neomezují pouze na dodržování určité minimální úrovně, ale měly by – v souladu s principem minimalizace dopadů - odpovídat stejným standardům, které korporace uplatňuje ve svých vlastních aktivitách, respektive stejným principům v případě, že aktivity obchodních partnerů korporace jsou odlišné.

72) Příkladem odpovědného přístupu může být americká společnost Liz Claiborne, která podala stížnost k Národnímu kontaktnímu místu OECD na své dva korejské subdodavatele, kteří se ve svých guatemalských závodech dopouštěli porušování pracovních práv. Zdroj: OECDWatch – viz 68

IV.

Kodexy chování, systémy vnitro- podnikového řízení a verifikace

Nadnárodní korporace a jiné obchodní podniky mají být podrobeny pravidelnému monitorování a verifikaci Organizací spojených národů, jinými mezinárodními nebo národními mechanismy, již existujícími, nebo které budou teprve vytvořeny, ve vztahu k používání těchto Norem. Toto monitorování má být transparentní a nezávislé a má brát v úvahu podněty stakeholderů (včetně nevládních organizací) a má být důsledkem stížností na porušení těchto Norem. Dále, nadnárodní korporace a jiné obchodní podniky mají vykonávat pravidelné ověřování, týkajícího se dopadu vlastních aktivit na lidská práva dle těchto Norem – čl. 16 Norem OSN o odpovědnosti nadnárodních korporací

Základem konceptu společenské odpovědnosti firem je integrace environmentálních a sociálních kritérií do jejich řízení, což vyžaduje nastavení efektivních procedur a systémů uvnitř firem (korporací) s cílem dlouhodobě zlepšovat a zvyšovat odpovědnost korporace vůči stakeholderům a veřejnosti obecně. „Existují tři vzájemně propojené možnosti, jak společenskou odpovědnost zkoumat: kodexy chování, vnitřní systémy řízení a zveřejňování informací a verifikace tře-

tími osobami.“⁷³⁾ Při zkoumání, zda je korporace odpovědná, bychom se měli soustředit právě na tyto „procedurální“ aspekty odpovědnosti, protože právě ty jsou hlavním zdrojem informací o jednání korporace. Pokud jsou správně implementovány, korporace identifikuje a zveřejní své problematické jednání sama s logickými konsekvencemi. Pokud však výstupy těchto systémů nedostatečně vypovídají o dopadech činnosti korporace nebo jsou v protikladu se známou skutečností, je to jasné určení neodpovědnosti korporace – tedy že sociální a environmentální kritéria nejsou integrována do podnikového rozhodování a tedy nejsou naplňována, nebo dokonce že se korporace snaží neúplnými či nepravdivými informacemi zatajit veřejnosti, že tato kritéria nenaplnuje.

Kodexy chování

Kodexy chování jsou soubory pravidel, k jejichž dodržování se korporace dobrovolně přihlásila. Jedná se jakési kvazi-právní dokumenty identifikující lidská a environmentální práva, která by měly korporace respektovat, a postupy, kterými toho lze dosáhnout. Kodexy chování mohou mít původ v samotné korporaci nebo mohou být definovány pro celé odvětví třetí stranou – obchodními federacemi, mezinárodními organizacemi nebo multistakeholderovými iniciativami.⁷⁴⁾ Nejobecnějším kodexem chování je iniciativa OSN Global Compact, která stanovuje 9 základních principů, které by měla každá nadnárodní korporace dodržovat.

Obsah kodexů chování se přirozeně liší dle odvětví i dle jednotlivých společností – v závislosti na odpovídajících environmentálních a sociálních problémech, kterým dané subjekty čelí. Největší rozdíly však spočívají v odpovědnostních a implementačních mechanismech. Většina kodexů neobsahuje žádné mechanismy zaručující jejich dodržování a ověřování a zdají se tak být určeny více

73) Leighton, Michelle; Zarsky, Lyuba; Roht-Arriaza, Naomi: *Beyond Good Deeds, Case Studies and a New Policy Agenda for Corporate Accountability*, Natural Heritage Institute, The Nautilus Institute for Security and Sustainable Development, Human Rights Advocates Červen 2002, str. 37

74) Dle průzkumu Obchodního výboru OECD provedeného v roce 2000 byla drtivě většina kodexů nadnárodních korporací vnitropodnikové povahy (48 %) nebo měla svůj původ v obchodních federacích (37%). 2 % kodexů byla iniciována mezinárodními organizacemi. Zdroj: Kerkow, Uwe; Martens, Jens; Schmitt, Tobias: *The limits of voluntarism – Corporate self-regulation, multistakeholder initiatives and the role of the civil society*; World Economy, Ecology & Development Assoc. (WEED), Bonn/Berlin 2003, str. 6

pro prezentaci korporace na veřejnosti, než jako nástroj pro vnitřní řízení.⁷⁵⁾ Neexistence těchto mechanismů neznamená, že korporace nutně nedodrжуje svůj kodex chování, nicméně umožňuje oportunistické chování.

K tomu, aby kodexy chování plnily svůj základní účel a nebyly pouze prostředkem formování obrazu korporace před veřejností, musí splňovat následující kritéria:

1. Komplexnost

Kodexy chování by měly pokrývat veškeré aktivity korporace, resp. měly by stanovovat pravidla pro všechny situace, kdy činnost korporace nějakým způsobem může negativně ovlivňovat životní prostředí nebo společnost. Pod tímto kritériem se skrývají požadavky vytyčené v 3. kapitole – fundamentální standardy lidských a environmentálních práv, závazky k minimalizaci vlivů na životní prostředí a ke komunikaci se stakeholdery, vytyčení vztahu k obchodním partnerům a k vládám, které porušují lidská práva atp.

2. Dlouhodobé cíle

Kodexy chování by neměly být vztaženy pouze na způsob provádění momentálních aktivit korporace, ale měly by také definovat vizi, jakým způsobem se budou aktivity korporace vyvíjet ve středně a dlouhodobé perspektivě s ohledem na minimalizaci jejich negativních dopadů. Může jít o závazky ve vztahu k výzkumu a vývoji, zavádění nových technologií a výrobních postupů či posuny v zaměření korporace. Bez definování vize společnosti a kroků směřujících k jejímu naplnění působí koncept odpovědné společnosti nekonceptně s logickými důsledky na jeho efektivitu.

3. Konkrétnost

Závazky definované v kodexech chování by měly být specifické a detailní tak, aby jejich naplňování bylo snadno ověřitelné. Jinými slovy kodexy chování by měly obsahovat kvantifikovatelné ukazatele. V případě principu minimalizace vlivů na životní prostředí je kvantifikovatelným ukazatelem závazek vypracovávat ve všech případech,

kdy může dojít k významnému zásahu do životního prostředí, EIA ve variantním řešení. Požadavek konkrétnosti je důležitý nejen z hlediska ověřitelnosti, zda se korporace řídí svým kodexem chování, ale i z hlediska právní odpovědnosti korporace. Směrnice 2005/29/ES, která musí být do konce roku 2007 implementována, definuje porušování kodexů chování, pokud se jedná o jednoznačné závazky a nikoliv pouze o záměry závazků, jako klamání spotřebitele.

4. Publicita

Korporace by se měla při všech svých aktivitách, a to ve vztahu ke svým obchodním partnerům i veřejnosti, vždy prezentovat kodexem chování a závazky v něm stanovenými. Stálá komunikace kodexu chování působí jako určitý psychologický moment, přispívající k tomu, že kodex bude více respektován – především ze strany obchodních partnerů korporace. Dostatečná publicita ve vztahu k veřejnosti zvyšuje veřejnou kontrolu dodržování kodexu a také, v případě, že se korporace kodexem skutečně řídí, vytváří tlak na jiné obchodní partnery, aby se dané praxi přizpůsobily.

5. Monitoring a nezávislá verifikace

Samotný soubor závazků v kodexech chování nemá žádný efekt, pokud není ustanoven systém, který monitoruje a verifikuje jeho naplňování. Monitorovací systém by měl být zajišťován nezávislým externím subjektem a měl by zahrnovat i aktivity obchodních partnerů korporace. V opačném případě hrozí zkreslení jeho výsledku pro účely komunikace s veřejností. V ideálním případě by subjekt provádějící monitoring měl být multistakeholderovou iniciativou. Nezbytnou náležitostí nezávislé verifikace dodržování kodexu je transparentní a podrobné zveřejnění výsledků monitoringu.

Určitou záruku, že jsou splněna výše uvedená kritéria, představují kodexy chování vypracované a monitorované multistakeholderovými iniciativami. Nejznámějším příkladem těchto iniciativ jsou Forest Stewardship Council (FSC) a Marine Stewardship Council (MSC)⁷⁶⁾ zaměřené na udržitelné lesnictví

75) 70. Str. 38

76) Internetové stránky FSC v češtině: <http://www.czechfsc.cz/>; Internetové stránky MSC: <http://www.msc.org/>

a rybolov. Do těchto iniciativ jsou mimo podniků zapojeny vlády, nadace a ekologické nevládní organizace jako jsou Greenpeace, Friends of the Earth a World Wildlife Fund. Jejich podstatou je certifikace výtěžků těžby dřeva a rybolovu. Organizace, která chce získat certifikaci a používat logo, musí projít auditem, který provede externí akreditovaný zástupce FSC nebo MSC. Zástupci iniciativ poté prověří postupy při těžbě a obhospodařování lesa či při rybolovu. Konečnou podmínkou je, aby byly produkty pocházející z certifikovaného hospodaření označeny logem. Nicméně i v případě těchto iniciativ může dojít k obcházení jejich účelu. Například iniciativa FSC byla kritizována za certifikování monokulturních porostů v Thajsku a Brazílii, které byly vysázeny na úkor původního deštného pralesa.⁷⁷⁾

Jiným příkladem multistakeholderové iniciativy je Ethical Trade Initiative (ETI), která se soustředí na monitoring dodržování pracovních práv v subdodavatelských řetězcích v potravinářském a textilním průmyslu.⁷⁸⁾ ETI je oproti FSC komplexnější iniciativou – zahrnuje například aktivní podporu dodržování pracovních standardů svými členy, monitoruje konkrétní sociální dopady své činnosti, identifikuje a podporuje příklady dobré praxe atp. Odbory a nevládní organizace mají ve výbořech přijímajících rozhodnutí stejné poměrné zastoupení jako představitelé společnosti, které se k ETI přihlásily. Tyto výbory dále provádějí v rámci připravených procedur monitoring dodržování kodexu ETI jednotlivými společnostmi. ETI zahrnuje i systém důvěrného hlášení a odvolacích procedur pro zaměstnance společnosti. Iniciativa ETI je však prozatím pouze v pilotní fázi.

V případě, že pro sektor činnosti korporace existují kodexy chování založené na těchto iniciativách, měla by se k nim odpovědná korporace přihlásit, a to samé by měla vyžadovat v rámci svého subdodavatelského řetězce.

Systémy řízení

Jestliže kodexy chování představují něco jako ústavu korporace, systémy řízení jsou prováděcími předpisy a vnitropodnikovými procedurami, které ji uvádějí v život a integrují ji do praktického fungování korporace. Doporučení ustavit systém environmentálního řízení lze nalézt i ve Směrnici OECD, konkrétně čl. V.1. Systémy řízení se na rozdíl od kodexů chování zaměřují na procesní standardy a postupy. „Systémový přístup vychází z předpokladu, že nelze řídit to, co není měřeno. Mají-li být systémy efektivní, ustavují vnitřní systémy řízení, jejichž součástí je monitorování environmentálních, pracovních a/nebo sociálních dopadů a poskytování zpětné vazby výkonným manažerům.“⁷⁹⁾ Také management společnosti na nižších úrovních musí mít jasné pokyny a zpětnou vazbu pro své rozhodování. Integrace environmentálních a sociálních kritérií do rozhodování firem má vždy větší či menší negativní dopady v ekonomické rovině. Nižší rozhodovací jednotky v korporaci musí mít jistotu, že i ekonomicky méně výhodné rozhodnutí je v zájmu korporace.

Podobně jako v případě kodexů chování existují externí modely systémů řízení, jejichž součástí je externí verifikace a udělení certifikace. Jedním z nejvíce rozšířených systémů environmentálního řízení je ISO 14001 Mezinárodní organizace pro normy.⁸⁰⁾ Podstatou ISO 14001 je čtyř fázový systém – stanovení environmentální politiky a plánování, její implementace a výkon, kontrola, revize systému. ISO 14001 je zaměřeno na správné fungování implementace cílů. Jejich stanovení je ovšem zcela v režii managementu. ISO 14001 zkoumá čistě procesní stránku systému řízení. Občas však bývá chybně interpretováno jako certifikát dodržování materiálních zásad. UNCTAD ve své studii environmentálních systémů řízení uvedla: „Jestliže politika vytvořená korporací nebo průmyslovým sdružením je neadekvátní, poté žádné implementační úsilí, monitoring, zveřejňování atd., ji neudělá více adekvátní. Exis-

77) *Certifying the Uncertifiable. FSC Certification of Tree Plantations in Thailand and Brazil, World Rainforest Movement, August 2003. Zdroj: <http://www.wrm.org.uy/actors/FSC/uncertifiable.html>*

78) <http://www.ethicaltrade.org/>

79) 70. Str. 38

80) viz: <http://www.iso.cz/>

tuje rčení v managementu, že pokud nevíte, kterou cestou se ubíráte, kterákoliv cesta vás dovede k cíli. Ve stejném smyslu, směřování a cíle kodexů musí být ověřeny předtím, než je monitorován a měřen postup jejich naplňování.⁸¹⁾

Nejrozšířenější standard řízení v sociální oblasti je SA 8000 (Social Accountability) certifikovaný organizací Social Accountability International. Tento standard, na rozdíl od ISO 14001, kromě fungování mechanismů monitoringu a zpětné vazby zkoumá také minimální materiální požadavky. SA 8000 pokrývá 9 základních oblastí: dětskou práci, nucenou práci, zdraví a bezpečnost, odškodnění, pracovní dobu, diskriminaci, disciplínu, svobodné sdružování a systémy řízení. V SA 8000 jsou zapojeny také nevládní organizace, a to na úrovni auditu, školení, dohledu na plnění podmínek a při poskytování konzultací zájemcům o certifikaci.⁸²⁾

Z obdobných základů jako SA 8000 vychází i Evropským společenství stanový systém EMAS (Environmental Management Auditing Standard).⁸³⁾ Společnosti usilující o certifikaci EMAS musí splňovat 4 základní kritéria – (1) přezkoumání vlivu svých činností a výrobků na životní prostředí a zavedení odpovídajícího systému řízení; (2) audit ochrany životního prostředí, (3) stanovení konkrétních cílů společnosti v ochraně životního prostředí, které reflektují požadavek neustálého zlepšování činnosti organizace, (4) ověření, že předchozí kritéria byla naplněna v souladu s detailními požadavky uvedenými v nařízení EMAS. Podmínky, které musí společnost splňovat jsou poměrně přísné a představují určitý „zlatý standard“. Nicméně je nutné mít na paměti, že EMAS se soustředí na vnitroorganizační aspekty a standardy, zatímco úroveň vnějšího environmentálního jednání může být i velmi odlišná.

Není nezbytně nutné, aby korporace využívala externích modelů systému řízení. Pod-

statné je skutečné jednání korporace navenek. Lze identifikovat několik důležitých požadavků, které by měl systém řízení korporace splňovat, aby byla zaručena efektivní integrace environmentální a sociální problematiky v rozhodovacích a plánovacích procesech korporace. Těmito požadavky jsou:⁸⁴⁾

1. Vize a strategie

Je nezbytné vytyčit, čeho chce korporace dosáhnout (vize) a jakým způsobem (strategie). To zahrnuje nastavení způsobu, jak budou začleněna environmentální a sociální kritéria v existujících systémech řízení, což zahrnuje oblasti vedení, plánování, definování rolí a přidělování zdrojů. Stanovení vize a strategie musí vycházet z identifikace klíčových environmentálních a sociálních faktorů, se kterými korporace přichází do styku.

2. Definování odpovědnosti managementu

Vrcholoví manažeři korporace by měli být v této oblasti aktivní a měli by poskytovat podporu a povzbuzovat nižší management. Podpora vrcholových manažerů je uvnitř organizace určitou zárukou, že environmentální a sociální politika je míněna vážně a že se očekává, že ji i nižší management bude naplňovat. Ve vrcholovém vedení společnosti by měla být konkrétní osoba, která nese odpovědnost za naplňování environmentální a sociální politiky, resp. tyto otázky jsou hlavní náplní její činnosti. Tato osoba by měla plnit kromě kontrolních i výkonné funkce – především poskytovat zázemí nižšímu managementu při jeho rozhodování.

3. Interní komunikace

Vnitroorganizační komunikace podnikové strategie týkající se environmentálních a sociálních otázek je nezbytným předpokladem jejího uvedení do života. Zaměstnanci společnosti by měli být infor-

81) Zdroj UNCTAD (1996). Citace převzata z 71. Str. 11

82) viz: <http://www.sa-intl.org/>

83) viz nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 761/2001 o dobrovolné účasti organizací v systému řízení podniků a auditu z hlediska ochrany životního prostředí (EMAS). Jeho text je dispozici na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:114:0001:01:CS:HTML>

84) Seznam požadavků vychází jednak příloha 1. nařízení EMAS a jednak z doporučení Business Leaders Initiative for Human Rights v publikaci: „A Guide to for Integrating Human Rights into Business Management“, Business Leaders Initiative on Human Rights, 2005

mování o jejím obsahu, ale také o filozofii, na které je postavena. Také by měly být sdělovány a vysvětlovány jednotlivé indikátory výkonnosti na tomto poli. Kvalitní a srozumitelná interní komunikace je předpokladem aktivního zapojení zaměstnanců do procesu kontroly dodržování podnikové strategie.

4. Školení

Součástí školení zaměstnanců by měly být také problematika environmentální a sociální politiky podniku – jednak z hlediska jejich důvodů, cílů a dopadu na činnost korporace a jednak z hlediska interních mechanismů pro její naplňování.

5. Ověřování

Hlavním účelem auditu je kontrola, že systém pracuje dle plánu, tzn. že se řeší nově vznikající problémy a dochází ke stálému zlepšování. K tomu je třeba vytvořit kontrolní mechanismy a stanovit příslušné indikátory.

6. Externí komunikace

Environmentální a sociální politika podniku, včetně způsobů její integrace pomocí interních mechanismů systému řízení, by měla být plně a transparentně komunikována s veřejností. Kromě toho, že externí komunikace je nezbytným předpokladem verifikace naplňování politik, je tím vytvářen tlak na společnost a především na její zaměstnance, aby ji přijali za svou.

o veškerém svém jednání, které má nebo může mít environmentální a sociální důsledky, stejně jako o mechanismech vnitřního řízení, kterými se s touto problematikou vypořádávají. Měly by informovat o způsobu, jakým vyhodnocují environmentální i sociální rizika své činnosti u konkrétních aktivit a produktů, i při strategickém plánování dalšího směřování korporace. Měly by také podat informaci o způsobu, jakým korporace uplatňuje environmentální a sociální standardy vůči svým obchodním partnerům.

Hlavním nástrojem pro informování veřejnosti jsou výroční zprávy, často označované jako environmentální zprávy nebo zprávy o udržitelnosti (sustainability reports). Hlavním problémem výročních zpráv je nedostatek standardů – výroční zprávy jednotlivých korporací jsou mezi sebou obtížně porovnatelné, což má negativní vliv na koncept společenské odpovědnosti korporací jako prostředek k získání soutěžní výhody, a často jsou také nekompletní a/nebo neověřitelné. O řešení tohoto problému se pokusila Global Reporting Initiative (GRI), multistakeholderová iniciativa, ve které jsou zapojeny nevládní organizace a program OSN pro životní prostředí (UNEP). GRI vypracovala směrnice obsahující návod, o čem a jakým způsobem by měly korporace informovat veřejnost, a tzv. „sektorové doplňky“, které stanovují dodatečné povinnosti a upřesnění pro jednotlivá odvětví.⁸⁵⁾ GRI je možné považovat za standard, který by měl být korporacemi dodržován.

Zveřejňování informací

Nejdůležitějším aspektem realizace konceptu společenské odpovědnosti je umožnění externí kontroly odpovědného chování korporace zainteresovanou a dotčenou veřejností. Toho je možné dosáhnout pouze zveřejněním kvalitních a komplexních informací o relevantních činnostech korporace. Bez splnění tohoto požadavku nelze hovořit o společenské odpovědnosti, protože není možné od sebe odlišit skutečně odpovědně jednající korporaci a korporaci, jejíž odpovědnost se odehrává pouze ve sféře „public relations“. Korporace by měly veřejnosti poskytovat detailní a transparentní informace

Jako základní požadavky na informování veřejnosti lze vytyčit následující:

- **Komplexnost a podstatnost informací**
Informace by se měly týkat veškerých oblastí, ve kterých aktivity korporace mají významné ekonomické, environmentální a sociální dopady, nebo které mohou podstatně ovlivnit úsudek a rozhodování veřejnosti a „stakeholderů“. Které informace jsou podstatné, se odvíjí od povahy činnosti korporace. Informace by měly pokrývat aktivity korporace ve vztahu ke globálním společenským problémům, jichž se aktivity korporace nějakým způsobem dotýkají a měly by být kompletní.

85) viz: <http://www.globalreporting.org/ReportingFramework/G3Online/>

Příklad 13: Korporace by měly informovat o vlivech svých výrobních zařízení, o využívání dopravy, o používaných surovinách a odpadech na životní prostředí, které způsobuje jejich získávání, o vlivech výrobků na životní prostředí a zdraví lidí, o odpadové politice, o způsobu hospodaření s energií, o pracovních právních problematice, o vztahu s místními komunitami ovlivněnými v souvislosti s přímými aktivitami korporace a o způsobech řešení negativních dopadů, kterým jsou vystaveny atp. Zpráva by měla obsahovat všechny informace, které by stakeholderi považovali za významné.

Příklad 15: Korporace by měla určit veškeré stakeholdery, které její činnost jakýmkoliv způsobem zasahuje. Korporace by měla informovat o výsledcích komunikace se stakeholdery, měla by vyjadřovat postoj korporace k jimi vzneseným požadavkům a popsat způsob, jak se s těmito požadavky vypořádala v rámci svých aktivit. Informace o komunikaci se stakeholdery a zohlednění jejich zájmů by se měly krýt s obsahem zprávy, tzn. korporace by se měla s touto otázkou vypořádat u každé své popisované aktivity, včetně tvorby strategie a výzkumu a vývoje.

– Kontext trvalé udržitelnosti

Informace o jednání korporace by měly být zasazeny do kontextu trvalé udržitelnosti. Tzn. mělo by z nich být patrné, jakým způsobem směřují k dosažení definovaných cílů. Nezbytným předpokladem je vyjádření a vysvětlení vize, které korporace chce dosáhnout a stanovení konkrétních cílů a ukazatelů, jejichž naplňování považuje v daném kontextu za důležité. Jednání, o kterém korporace informuje, by mělo být ve zprávě zhodnoceno, v jakém smyslu přispívá k řešení aktuálních společenských a environmentálních problémů. Informace o jednání korporace by měly být prezentovány na pozadí dlouhodobého plánování.

Příklad 14: Informace by se měly týkat způsobu posuzování negativních dopadů aktivit korporace a posuzování alternativních řešení. Korporace by měla informovat o zavádění BAT a o dalších krocích, které provádí ve vztahu k minimalizaci svých negativních dopadů. Informace by měly pokrývat kapitulu dlouhodobého plánování.

– Označení stakeholderů

Korporace by měla ve své zprávě identifikovat veškerou zainteresovanou veřejnost a vysvětlit, jakým způsobem reaguje na její očekávání a oprávněné zájmy.

– Označení obchodních partnerů

Korporace by měla informovat o svých dceřiných společnostech, subdodavatelích a dalších obchodních partnerech. Zpráva by měla poskytovat informace o naplňování environmentální a sociální politiky subjektů, které jsou pod přímou kontrolou nebo pod významným vlivem korporace, a to ve stejném detailu jako o vlastním konání korporace. Ve vztahu k obchodním partnerům, nad kterými korporace nemá dostatečný vliv, by měly být poskytnuty informace, jakým způsobem jsou vůči nim prosazovány environmentální a sociální kritéria.

– Ověřitelnost informací

Poskytnuté informace by měly splňovat podmínku ověřitelnosti. Formát informací a zvolené ukazatele by měly být určité. Zpráva by měla popisovat zdroje informací, tak aby bylo možno ověřit. Zpráva by měla uvádět další skutečnosti pro podporu hodnověrnosti poskytnutých informací.

– Srozumitelnost a jasnost informací

Informace by měly být sděleny způsobem, který je srozumitelný, přístupný a využitelný zainteresovanou veřejností. Informace by měly být pro veřejnost snadno dohledatelné, např. na internetových stránkách společnosti.

– Porovnatelnost

Informace by měly být sděleny způsobem, který umožňuje porovnat jak se vyvíjejí

v čase (vývojové trendy) i ve vztahu k zákonným požadavkům. Zvolené ukazatele by měly být uvedeny také v absolutních hodnotách.

– Přesnost informací

Informace by měly dostatečně přesné a detailní, aby umožňovaly posouzení výkonů korporace. Zpráva by měla obsahovat naměřená data a měly by být adekvátně popsány metody měření, případně způsoby výpočtů hodnot dat, tak aby je bylo možné ověřit. Zpráva by měla označovat data, která jsou výsledkem odhadu a popsat způsob, jak byla určena. Kvalitativní hodnocení dat by měla být zdůvodněna.

– Vyváženost

Zpráva by měla popisovat jak pozitivní, tak negativní aspekty činnosti korporace, aby bylo možné rozumně posoudit její celkový výkon. Zpráva by měla jasně odlišovat skutečné výsledky a vlivy korporace od následné interpretace a analýzy těchto informací. Důraz na jednotlivá témata, kterým se zpráva věnuje, by měl odrážet jejich důležitost. Poskytnuté informace by měly být porovnatelné s výkonem společnosti v jiných letech, aby bylo možné posoudit pokrok společnosti na daném poli.

– Pravidelnost informování a aktuálnost informací

Informování veřejnosti by mělo probíhat na pravidelném základě a měly by být dostupné aktuální informace v době, kdy za interesovaná veřejnost má například přijmout důležité rozhodnutí ve vztahu ke korporaci. Nezbytným předpokladem je, že zpráva uvádí, ke kterému období se dané informace vztahují.

Alternativou nebo doplňkem k informování veřejnosti prostřednictvím výročních zpráv je provedení environmentálního a sociálního auditu třetí stranou, jehož cílem je ověření environmentálně a sociálně odpovědného jednání firmy (korporace). Nezávislost auditora by měla být zaručena tím, že se jedná o mul-

tistakeholderovou iniciativu nebo přímo o „watchdogovou“ nevládní organizaci. Zpráv, které jsou tímto způsobem ověřovány, je však zatím naprosté minimum.

Greenwashing

Autoři studie „Beyond Good Deeds“, provedené v rámci California Accountability Project, definovali greenwashing takto: „Greenwashing je nedostatek důvěryhodnosti a/nebo použitelnosti informací zveřejněných společností. Typickým nástrojem zveřejňování informací jsou výroční zprávy. Greenwashing nabývá mnohých forem: povrchní tvrzení o zlepšení bez kvantitativních dat; selektivní údaje, které zvýrazňují zlepšení v jedné oblasti, zatímco jsou ignorovány jiné podstatné oblasti, a povrchní nebo klamavá verifikace údajů třetí stranou.“⁸⁶⁾

Nosnou myšlenkou konceptu společenské odpovědnosti je, že být odpovědnými se korporacím vyplácí – v tom smyslu že mohou svou lepší environmentální a sociální výkonnost přetavit v soutěžní výhodu. Greenwashing působí přímo proti tomuto konceptu – stejný veřejný obraz poskytuje korporaci, která nejedná odpovědně, ale pouze šíří odpovídající dojem. Ze systémového hlediska představuje greenwashing nejvíce neodpovědné jednání, kterého se korporace může dopustit. Niže se pokusíme definovat některé průvodní znaky greenwashingu. Nejedná se však v žádném případě o vyčerpávající seznam.

Filantropie sama o sobě není společenskou odpovědností

Filantropii lze považovat za doplňkový nástroj společenské odpovědnosti.⁸⁷⁾ Nelze však pominout, že filantropie, stejně jako společenská odpovědnost, je také účinným nástrojem v PR politice korporací. Z toho vzniká řada nepochopení, kdy je filantropie korporace, zaměňována s odpovědným chováním. Pokud filantropie zastíňuje nedodržování základních standardů chování odpovědné kor-

86) 73. Str. 45

87) Srovnej definiční znaky společenské odpovědnosti korporací ve Sdělení Evropské komise (COM(2002)347) k Zelené knize Evropské unie (COM(2001)366), které hovoří o CSR jako o způsobu řízení podnikání, nikoliv jako o doplňkové aktivitě.

porace, lze ji považovat za formu greenwashingu (ve smyslu vylepšování si veřejného obrazu). Stejný princip platí ve vztahu k selektivní společenské odpovědnosti, kdy korporace na jedné straně dosahuje dobrých environmentálních výsledků v jedné oblasti, ale v jiných její výkon pokulhá. Pokud je její veřejná prezentace zaměřena na její silné stránky bez vyváženého informování o slabých stránkách, jedná se též o případ greenwashingu.

Nedostatečné informování veřejnosti

Bez ohledu na to, zda společnost jedná či nejedná odpovědně, je nutné považovat nezveřejnění podstatných informací o jejich aktivitách nebo jejich neúplné zveřejnění nebo zveřejnění bez dostatečných podkladů za důkaz její neodpovědnosti. Důvodem je skutečnost, že sama korporace je ve většině případů jediným zdrojem informací o svém konání a pokud neposkytne veřejnosti informace v dostatečném rozsahu a kvalitě, neexistuje žádná možnost ověření jejich tvrzení.

Neodůvodněná zelená reklama

Rada korporací vsadila na tzv. zelenou image, kdy přizpůsobila své vystupování na veřejnosti společenské poptávce. Rada společností se prezentuje reklamou, ve které akcentuje svůj pozitivní vztah k životnímu prostředí a své záměry zlepšovat svůj přístup. Některé společnosti této strategii přizpůsobily

i své logo a barevnou prezentaci. Záměry závazků však nejsou závazky a relativní zlepšování environmentálního přístupu ještě neznamená, že si společnost vede v environmentálních ukazatelích dobře. Důvody zelenání společností často nebývají dobrovolné, ale jsou vynuceny tlakem veřejnosti. Příkladem může být již několikrát zmiňovaná společnost Shell, která přes svou budovanou zelenou image, přistoupila na alternativní řešení likvidace svých ropných plošin teprve pod bezprostřední hrozbou bojkotu ze strany veřejnosti.⁸⁸⁾

Společensky „odpovědné“ jednání podmíněné aktivitou spotřebitele

Některé společnosti, jejichž zákazníci jsou spotřebitelé, realizují určité formy společensky odpovědného chování, nejčastěji filantropii, kterou však podmiňují tím, že ji spotřebitel zaplatí. Nejtypičtější se jedná o akce typu „10 haléřů z toho zboží půjde na dobročinné účely“.⁸⁹⁾

Greenwashingem je kterákoliv aktivita, která vzbuzuje dojem, že korporace jedná odpovědně, ač tomu tak není. Základní zásadou je, že skutečně odpovědná korporace je pouze ta, která se snaží jednat odpovědně ve všech svých činnostech.

87) Informace v češtině např. na stránkách Greenpeace: <http://www.greenpeace.cz/magazine/98jaro/ja989-1.htm>

88) Nejznámější akcí tohoto druhu v České republice jsou tzv. Bertíci korporace Ahold. Bertíci – 1 Kč ze 100 Kč nákupu – jsou použity, pokud je spotřebitel vhodí do speciální urny, jako dar dětským domovům. Poměr vybraných peněz a nákladů na organizaci a propagaci této akce je vyrovnaný. Navíc spotřebitel je motivován kupovat zboží několika málo velkých korporací, jejichž výrobky jsou ohodnoceny větším počtem Bertíků.

Zdroj: http://www.ialbert.cz/jnp/cz/albert/jak_usetrit/bertik/index.html

Závěr

Pokusili jsme se nastínit nejvýznamnější aspekty společenské odpovědnosti korporací ve vztahu k lidským právům a ochraně životního prostředí. Pokud má být tento koncept společensky přínosný, vyžaduje kromě odhodlání a seriózního přístupu firem, dalšího vylepšování používané metodiky, také větší zapojení veřejnosti. Spotřebitelé, média, místní komunity či nevládní organizace by se měly více podílet na vývoji tohoto konceptu (např. jak zkvalitňovat informování veřejnosti) i na kontrole dodržování dobrovolných závazků konkrétních firem. Jsme přesvědčeni, že tato interakce firem s veřejností může vést k překvapivým pozitivním výsledkům, a to navzdory skutečnosti, kdy s postupem globalizace přibývá případů závažných a nevratných zásahů do životního prostředí i do místních komunit, které jsou nějakým způsobem spojeny s aktivitami korporací.

Tato publikace by měla sloužit jako podnět a podklad pro diskuzi o tom, které aspekty společenské odpovědnosti korporací jsou podstatné a jejichž splnění je zároveň možné reálně po korporacích požadovat. Jistá neurčitost konceptu společenské odpovědnosti, daná jeho dobrovolným a neregulovaným charakterem, umožňuje stanovit opět pouze relativně neurčitá kritéria. Jasný a definovaný postoj zainteresované veřejnosti, a to zejména v konkrétních případech, může prostor, kde se tato kritéria budou pohybovat, významně ovlivnit.

Zelený kruh je asociací 27 ekologických organizací. Svě činnosti směřuje na rozvoj občanského sektoru v oblasti ochrany životního prostředí, udržitelného rozvoje a na zvyšování veřejného povědomí o činnosti environmentálních organizací a aktuálních problémech ochrany životního prostředí.

Zelený kruh se dlouhodobě zabývá implementací Århuské úmluvy o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v otázkách životního prostředí. Za tímto účelem provozuje webové stránky www.ucestverejnosti.cz, které mají sloužit jako informační kanál od NNO směrem k veřejné správě a jako databanka dobrých a špatných příkladů z praxe.

Zelený kruh provozuje webové stránky www.hraozemi.cz – rozcestník a zdroj informací o udržitelném rozvoji i s počítadlem ekologické stopy www.hraozemi.cz/ekostopa. Společně s Hnutím DUHA založil edici APEL (Alternativa-příroda-ekonomika-lidé), jejíž publikace mapují nová a v českých poměrech okrajově diskutovaná témata ochrany životního prostředí.

Z dalších publikací Zeleného kruhu uvádíme:

Od územního plánování po stavební povolení. Kdy a jak se účastnit. Zelený kruh, 2007.
 Zpráva o implementaci Århuské úmluvy 2006. Zelený kruh, 2006.
 Zpráva o implementaci Århuské úmluvy 2005. Zelený kruh, 2005.
 Pověz mi, kdo je nejkrásnější aneb parlament a životní prostředí v letech VII 2002-2006. Zelený kruh, 2006.
 Biomasa - návrat k lokální surovinové politice a šance pro ekologické nevládní organizace. Zelený kruh, 2006.
 Volební priority ekologických organizací. Zelený kruh, 2005.
 Za cestu k zelenější Evropě (stanovisko environmentálních organizací k regionální evropské politice po roce 2006). Zelený kruh, Hnutí DUHA, ARNIKA, EPS, ČSOP; 2005.

Edice APEL:

Česká stopa, ekologické a sociální dopady domácí spotřeby za našimi hranicemi.
 Zelený kruh & Hnutí DUHA, 2006.
 České perverzní dotace, analýza veřejných podpor s negativním dopadem na životní prostředí. Zelený kruh & Hnutí DUHA, 2005.
 Slepá ulice, politika dálkové přepravy zboží, její ekonomické souvislosti, ekologické důsledky a možná řešení. Zelený kruh & Hnutí DUHA, 2005.

Pracovní listy pro učitele:

Odpovědná spotřeba. Zelený kruh, 2007.
 Hra o zemi a ekologická stopa. Zelený kruh, 2005.
 Metody aktivního učení. Zelený kruh, 2005.

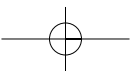
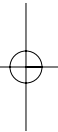
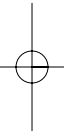
Veškeré publikace jsou k dispozici na www.zelenykruh.cz.

GARDE - Globální odpovědnost je jedním z programů Ekologického právního servisu - nevládní neziskové organizace zabývající se prosazováním práva ve veřejném zájmu (www.eps.cz).

GARDE upozorňuje na výrazné společenské změny spojené s procesem globalizace. Zaměřuje se na identifikaci klíčových problémů s cílem pomáhat lidem, kteří jsou negativními dopady globalizace postiženi.

GARDE se jako jediná organizace v ČR systematicky zabývá aktivitami nadnárodních korporací a do jeho působení spadá jak téma korporátní odpovědnosti („corporate accountability“), tak téma společenské odpovědnosti korporací (CSR - „corporate social responsibility“). Zatímco dříve se program GARDE zaměřoval především na environmentální dopady působení nadnárodních společností, v posledních letech rozšířil své aktivity v oblasti odpovědnosti korporací na pracovněprávní diskriminaci zaměstnanců a na ochranu práv spotřebitelů. GARDE zastupuje EPS v mezinárodní síti organizací OECD Watch a je členem výkonného výboru za Českou republiku v European Coalition for Corporate Justice (ECCJ).

více informací o programu GARDE na www.responsibility.cz

green circle
zelený kruh
Asociace ekologických organizací

GARDE
Global Alliance for Responsibility, Democracy and Equity

**EKOLOGICKÝ
PRÁVNÍ SERVIS**

Společenská odpovědnost firem a ochrana životního prostředí **Jak hodnotit odpovědnost korporací ?**

Zelený kruh, 2007

Autor: Filip Gregor, program GARDE-Globální odpovědnost
Ekologického právního servisu, květen 2007
Editace: Zuzana Drhová, Zelený kruh

Zelený kruh, Lublaňská 18, 120 00 Praha 2
www.zelenykruh.cz

GARDE / Ekologický právní servis
Dvořákova 13, 602 00 Brno
www.responsibility.cz

Tištěno na recyklovaném papíře.

Financováno z programu Transition Facility Evropské Unie

ISBN 978-80-254-0204-7